

**BULLETIN
SLOVENSKEJ ASOCIÁCIE
KNIŽNÍC**

ROČNÍK 6

ČÍSLO 2

BRATISLAVA 1998

OBSAH

Emília Moncol'ová: Knižnice a mládež 3

ČLÁNKY A ŠTÚDIE

Marcela Horváthová: Ešte o skúsenostiach s povinným výtlačkom
v Ústrednej knižnici SAV 5

Mária Koložváryová: Knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove
a dimenzie spolupráce 8

Rina Horáková: O práci s deťmi a mládežou v Knižnici Ružinov 10

Táňa Mikitová: Knižnica a rómske deti 13

Margita Milistenferová: Rómske deti v knižnici pre mládež mesta Košice 14

INFORMÁCIE

(red.) Informácia o konštituovaní novej Ústrednej knižničnej rady MK SR 18

(j. k.) Z 8. zasadania správnej rady SAK dňa 26. februára 1998 20

Elena Veľasová: Z 9. zasadania správnej rady zo dňa 14. apríla 1998 21

Ján Kurák: CVTI SR sa už strechy nad hlavou dožije 22

PREČÍTALI SME ZA VÁS

J. Šach: Profesionálne organizácie informačných pracovníkov v Poľsku 23

Blahoslav Španiel: Rómovia v ČR majú svoju odbornú knižnicu 24

Knižnice v procese transformácie spoločnosti 26

JUBILANTI

(j. k.) PhDr. Jozef Ciffra - 60-ročný 34

EBLIDA INFORMUJE

35

Bulletin

Slovenskej asociácie knižníc 2/98

VYDAVATEĽ

Slovenská asociácia knižníc

Sekretariát:

Ústredná knižnica FiF UK

Gondova 2, 818 01 Bratislava

PREDESDA SAK

Daniela Gondová

HLAVNÝ REDAKTOR

Ján Kurák

REDAKČNÁ RADA

Jana Amrichová, Želmíra Brozmannová, Ľudmila Čelková,

Mária Džavíková, Anna Gašparovičová, Oľga Kaliská, Darina Krausová,

Peter Kružlík, Mária Mlynáriková, Danka Petrášová, Oľga Straková

MIESTO A ROK VYDANIA

Bratislava 1998

NÁKLAD

130 výtlačkov

TLAČ

Centrum VTI SR v Bratislave

VYDÁVA SA PRE INTERNÚ POTREBU SAK ŠTYRIKRÁT ROČNE

Knižnice a mládež

Emília Moncoľová

Často si pospevujem Žbirkovu pesničku Kúp mi knihu. Už vtedy, pred dvanástimi rokmi, keď vyšla na veľkej platni Chlapec z ulice, ma práve táto pesnička zaujala nielen pre dobrý rytmus, ale aj pre obsah. Populárny spevák spieva o tom, že nemá záujem o nové saká, kravaty, svetre, obleky, košele, nohavice, topánky či tenisky, ale ... „keď mi radosť urobiť chceš, kúp mi radšej knihu“. Prosba „kúp mi knihu“ sa v pesničke opakuje, ak sa nemýlim, 8-krát.

Dost' dlho sme naše deti a ony zase nás pri rôznych príležitostiach, spolu s popevkom kúp mi knihu, obdarúvali knihami. A nebudem klamať, keď za všetkých členov rodiny poviem, že kniha nám vždy urobila radosť. Bol to darček, ktorý nebol drahý, ale vždy iný; raz s neznými ilustráciami, inokedy s čiernobielymi či farebnými fotografiami. A ten obsah! Jednoducho - krásna nevidaná.

Prepáčte, že som začala osobne. Ale som presvedčená, že aj v mnohých ďalších rodinách formovali knižky život detí, podnecovali v nich fantáziu, učili ich správne myslieť a konať.

Deti a knižky vždy patrili k sebe. A keď boli tie doma prečítané a vyčítané, zašli deti do knižnice, kde na nich čakali plné regále nových a nových príbehov, dobrodružstiev a múdrostí.

Časy sa menia. Dnes deti vo voľnom čase menej čítajú, ale viac času presedia pre televíznou obrazovkou, kde častokrát nahlúpne seriály alebo bezduché počítačové hry ich oberajú nielen o čas, ale aj o čaro a nevšedný zážitok pri čítaní knižky.

Časy sa menia... Dnes už kniha nie je lacný darček, ceny kníh vzrástli niekoľkonásobne. Medzi dobré, prekrásne ilustrované knižky sa votreli komiksy, buclaté blondíny, rôzni káčerovia a iní -ovia - všetko na jedno kopyto. Takéto tituly prevzali vydavatelia z krajín, kde knižky neboli na takej literárnej a estetickej úrovni, na aké sme boli zvyknutí u nás.

Možno nás trochu uspokojuje skutočnosť, že je svetovým trendom úbytok detských čitateľov, že to nie je len slovenská záležitosť.

V Bratislave evidujeme 39 knižničných pracovísk, ktoré poskytujú služby deťom a mládeži, z toho samostatných oddelení pre mládež je 15, ďalšie oddelenia sú vytvorené na 24 pracoviskách, kde poskytujú knižničné služby deťom i dospelým čitateľom. Bratislavské ľudové knižnice registrovali v minulom roku (1997) 56 505 čitateľov, z toho čitatelia do 14 rokov predstavovali 16 472 čitateľov, čo je 29,2 % z celkového počtu čitateľov. Práve v kategórii do 14 rokov poklesol počet čitateľov oproti minulému roku o 1903. Za jeden rok je to dost' veľký úbytok.

Mohli by sme to zdôvodniť aj tým, že sa zvýšili poplatky za zápisné, že deti nám dospievajú a prechádzajú do inej vekovej kategórie, ale to asi nie je stopercentná pravda.

Niektoré príčiny som už naznačila.

Vraciam sa radšej do rozprávky, oslovujem zlatú rybku, ktorá by mne i mnohým knihovníkom na Slovensku splnila tri želania:

1. aby vydavatelia vydávali pre deti vhodné knižky,
2. aby mali knižnice dostatok financií na nákup hodnotnej literatúry,
3. aby v knižniciach pribúdalo detských čitateľov, ktorí dajú vo voľnom čase prednosť čítaniu dobrej knižky pred alkoholom, drogami, násilím.

Ja viem, zlatá rybka, že je toho veľa. Ale pochop, deti a knižky vždy patrili k sebe. A ten Miro ako pekne spieva: kúp mi knihu...

Ešte o skúsenostiach s povinným výtlačkom v Ústrednej knižnici SAV

PhDr. Marcela Horváthová

Ústredná knižnica SAV má právo povinného výtlačku periodických a neperiodických publikácií nepretržite od roku 1947. To znamená, že *má viac ako polstoročnú skúsenosť* s touto formou nadobúdania knižničného fondu. Zákondarcovia už viac ako pred 50. rokmi uznali, že knižnica, ktorá informačne zabezpečuje základný výskum na Slovensku, má nielen právo, ale priam povinnosť ponúknuť svojmu čitateľskému zázemiu všetko (resp. skoro všetko), čo na Slovensku vyšlo. Takéto status quo pretrvávalo celých 50 rokov a tá časť knižničného fondu Ústrednej knižnice SAV, ktorá sa budovala z povinného výtlačku, patrila popri špecializovanej zahraničnej literatúre k najpoužívanejším.

Iste neprezradím žiadne tajomstvo, že presadiť, aby toto (div že nie „dedičné“ alebo „zvykové“?) právo patrilo Ústrednej knižnici SAV aj podľa nového zákona o PV z roku 1997, *stálo knižnicu nemalé úsilie*. V SAV si akosi nikto nevedel predstaviť, že by prišiel do Ústrednej knižnice SAV a nenašiel tam knihu, o ktorej sa niekde dozvedel, že vyšla v niektorom zo slovenských vydavateľstiev.

Žiadnym tajomstvom nie je ani skutočnosť, že v pripomienkovom konaní k návrhu Zákona NR SR č. 212/1997 Z. z. o povinných výtlačkoch mala nielen ÚK SAV, ale i knižnice všetkých rezortov a tiež profesionálne združenie Slovenská asociácia knižníc, *vážne výhrady voči jeho zneniu*. Navrhovalo sa v niektorých prípadoch iné paragrafové znenie, iná celková filozofia zákona a aj iný rozdeľovník.

Nemienim teraz venovať pozornosť zneniu jednotlivých paragrafov, ani rozdeľovníku, ani celkovej filozofii zákona (to už excelentne urobila kolegyňa Marta Ehnová z Centra VTI SR v jednom z ostatných čísiel Bulletinu CVTI SR), ale pristavím sa len pri *paragrafe 7*, pretože práve tento súvisí s tematikou môjho krátkeho príspevku.

Teda - *aké má Ústredná knižnica SAV skúsenosti s povinným výtlačkom podľa nového zákona? Na priamu otázku treba odpovedať priamo: „Zlé!“*

Podľa nového zákona, ako všetci v knižniciach vieme, môžu knižnice odberajúce povinný výtlačok neperiodických a periodických publikácií tieto požičovať len prezenčne!

Skúste však túto novú filozofiu, na ktorej je postavený nový zákon o povinnom výtlačku, vysvetliť čitateľom. Skúste vysvetliť čitateľovi, že literatúra, ktorú dostane knižnica ako povinný výtlačok, sa chápe podľa nového zákona ako majetok štátu a knižnica nesmie tento majetok nikomu absenčne požičať. Tento argument akosi čitateľa nevedia pochopiť. Každý čitateľ od nepamäti ide do knižnice preto (s výnimkou kabinetov historických alebo iných vzácných fondov), aby si knihu vypožičal a odniesol tam, kde si ju môže pokojne prečítať alebo prešľudovať.

Viem, že teraz si mnohí (aj trochu škodoradostne?) poviete, že prečo sme sa tak vehementne o povinný výťahok usilovali? Vari preto, že sme do poslednej chvíle dúfali, že ten paragraf nového zákona, v ktorom je vymedzené používanie povinných výťahok, bude mať znenie prijateľnejšie pre čitateľov i pre knižnice, ktoré ich odberajú. Tu však pokladám za nutné zdôrazniť, že nielen ÚK SAV, ale ani ostatné knižnice nenamietajú nič proti zneniu tohto paragrafu v prípade periodických publikácií.

Čo teda presne hovorí paragraf 7 zákona NR SR č. 212/1997 Z. z. o „používaní povinných výťahok“?

V bode 1: „Knižnice sú povinné zapožičať vo svojich priestoroch bezplatne každému získané povinné výťahky alebo rozmnoženiny audiovizuálnych diel“.

Zamyslíme sa spolu nad znením tohto paragrafu v jeho prvom bode. Čo vlastne prikazuje?

Prikazuje povinnosť zapožičať vo svojich priestoroch bezplatne každému získané povinné výťahky. Čo sme robili doteraz? Bezplatne každému požičiavali povinné výťahky:

Kde? No predsa vo svojich priestoroch (kde inde?). V bode 1 paragrafu 7 nie je vyslovene stanovené, že knižnica nesmie požičať PV mimo priestorov knižnice, stanovuje sa len to, že sa výpožička musí zrealizovať v priestoroch knižnice (to znamená, že nie napr. v stánku na výstave alebo pod.).

Bod 2 tohto istého paragrafu síce hovorí, že Univerzitná knižnica Bratislava a Slovenská národná knižnica v MS môžu na základe písomnej žiadosti požičať povinné výťahky aj mimo knižnice. Tento bod si však pri veľkej benevolentnosti môžeme vysvetľovať aj tak, že povinný výťahok v rámci medziknižničných služieb môže požičiavať len UKB a SNK MS.

Uvedomujem si, že môj výklad zákona je demagogický, ale nedovoľuje mi ho tak trochu práve znenie paragrafu 7? Nenabáda ma k tomu, neponúka mi aj túto možnosť výkladu? V bežnom živote vidíme, že sa porušujú iné, závažnejšie zákony, a porušenie tohto by nastalo len voľnejším výkladom v mene vyššieho princípu, ktorým je pre knihovníka vždy uspokojenie čitateľských potrieb. Nikto sa ani neobohatí, ani iného nepoškodí na majetku, ani na živote.

Nový zákon o povinnom výťahu platí od 1. septembra 1997, čiže platí pre povinné výťahky, ktoré pribudli do knižničného fondu od tohto dátumu. V Ústrednej knižnici SAV sme s napätím očakávali, čo povedia čitatelia na toto nové, veľmi nepopulárne a pre nich (aj pre knižnicu) veľmi nepríjemné obmedzenie vypožičiavania neperiodických publikácií. Čo povedia na to, že knihu, ktorú konečne našli v ÚK SAV, im síce prinesú zo skladu ukázať, ale im ju nepožičajú - odnesú ju do študovne (v prípade ÚK SAV lepšie vyhovuje zdobnelina - študovníčka) a tam natlačený jeden na druhého si ju môžu chodiť denne študovať.

Prvé žiadanky na povinný výťahok, podliehajúce vypožičiavaniu podľa nového zákona, sa objavili už v minulom roku, tak zhruba začiatkom novembra. Odozva od čitateľov? Keď poviem sklamanie, tak použijem ten najmiernejší výraz. Predstavte si človeka, ako načahuje ruku za pokladom, ktorým je v tomto prípade kniha. Už ju má na

dosah ruky, už sa vidí, ako si ju prečíta, preštuduje... Potom vidíte, ako sa mu na tvári strieda výraz prekvapenia, rozčúlenia a sklamaní... Sklamať niekoho nikdy nie je dobre. *Sklamať opakovane čitateľa je pre každú knižnicu katastrofa.*

Pochopila by som filozofiu (alebo cieľ) nového zákona o povinnom výtlaku v prípade pôvodnej slovenskej tvorby. Snahu uchrániť ju v knižniciach. Nevychádza jej také množstvo, aby si z nej knižnice nemohli zakúpiť exemplár navyše na absenčné požičiavanie. No budovať fond tak, aby popri väčšine povinných výtlakov (prekladová literatúra) existovali ešte exempláre aj na absenčné požičiavanie - to je väčšinou nad finančné možnosti knižnice.

Pozrime sa však na plnenie litery tohto zákona aj zo strany inej ako odbornej literatúry. Okrem hodnotnej beletrie v prekladoch vidíme na pulloch kníhkupectiev aj menej hodnotnú literatúru. Sú jej plné stánky. Aj na túto sa však vzťahuje povinnosť knižníc uchovávať ju a nepožičiavať. Knižničné sklady knižníc, odberajúce povinné výtlaky kníh vydaných nad 500 exemplárov, budú preplnené opakovanými vydaniai detektívok, rozličných pochybných románov, ktoré predsa nikto nebude čítať v študovni. *O čítaní beletrie má predsa každý človek úplne inú predstavu.* Každý, kto venuje čítaniu beletrie svoj voľný čas, si chce knihu prečítať v pohode. (Iné je to s odborou literatúrou.) Čiže - ak chce knižnica, ktorá odoberá povinný výtlak, pritiahnúť čitateľov k čítaniu slovenskej beletrie, resp. beletrie v jazyku slovenskom, musí si exempláre na zapožičanie prikúpiť. Teraz totiž platí viac ako predtým, že ľudia vyhľadávajú knižnice aj preto, lebo knihy sú pre nich cenovo nedostupné. Ale predsa aj z toho dôvodu boli už v staroveku zriadené knižnice!

Takže na otázku: Aké má Ústredná knižnica SAV skúsenosti s PV podľa nového zákona, musím znovu zopakovať, že - zlé!

Približne len dve percentá čitateľov si zatiaľ boli ochotní sadnúť do študovne a tam si chodiť knihu čítať. Vedeckí pracovníci, ale aj študenti znechutene odchádzali. Viem, že si opäť môžete povedať, že ten, kto knihu skutočne potrebuje, si ju do tej študovne bude chodiť čítať. Ale prečo, len preto, že to nariaďuje zasa *jeden z ďalších (podľa mňa) nezmyselných predpisov, ktorý tak, ako mnohé ďalšie ľuďom život neulahčujú, ale robia ho ťažším, nepríjemnejším, ťažkopádnejším atď., atď.*

Čo urobíme my pracovníci knižníc? Budeme sa snažiť o *novelizáciu zákona o PV?* Podarí sa nám to? Alebo si budeme paragraf 7 vykladať po svojom v prospech používateľov na vlastnú zodpovednosť? Jeho nepresné znenie nám to do istej miery umožňuje.

Knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove a dimenzie spolupráce

Mgr. Mária Koložváryová

Spoluprácu v širokom slova zmysle, ako druh tvorivej komunikácie, považuje manažment našej knižnice v kontexte rozvoja organizácie za progresívny a pozitívny jav. Okresná knižnica začala od roku 1990 vlastnou aktivitou a komunikáciou vytvárať väzby so štátnou správou i mestskou komunitou v širokom zábere - od magistrátu, školských zariadení, spoločenských inštitúcií, občianskych i humanitne orientovaných organizácií aj inštitúcií s celoslovenskou pôsobnosťou (napr. Slovenský výbor pre UNICEF, Spolok sv. Vojtecha a iné).

Spolupráca s Mestským úradom

Nový manažment knižnice nadviazal kontakty s vedením Mestského úradu najmä pri organizovaní kultúrneho leta. Knižnica každý rok ponúkala a ponúka naďalej do programu tejto akcie celú paletu kultúrnych aktivít: literárno-dramatické pásma a kompozície, ktoré sa uskutočňovali v elegantnej obradnej sieni Mestského úradu v Prešove.

Magistrát začal poskytovať na organizáciu významných podujatí (slávnostné vyhodnotenie okresného kola Prečo mám rád Slovensko a slovenčinu 1995-1997) aj každoročnú finančnú dotáciu. Okrem toho napr. vlni MÚ poskytol finančnú dotáciu na projekt Letný kurz paličkovania a na projekt Knižničné služby v domácom prostredí pre handicapovaných občanov.

Úspešnú spoluprácu s MÚ sme rozšírili o kontakty s mestskou poslanceckou komisiou pre kultúru, vzdelávanie a šport, ktorá podporila všetky návrhy na spoluprácu. Navrhla knižnici vystavovať edičné materiály i videosprievodcu Okresnej knižnice na výstave Exptour '96 v Žiline, čo sa aj realizovalo.

Spolupráca s Maticou slovenskou a jej Miestnym odborom v Prešove

Táto spolupráca predstavuje významnú kapitolu v časovom i obsahovom kontexte. Ponuku k spolupráci verejne vyslovila riaditeľka na obnovujúcom valnom zhromaždení v roku 1990 a trvá až do dnešných dní. Vo výbore MO MS aktívne pracovala p. M. Murdziková a doteraz sa na činnosti aktívne podieľa riaditeľka p. V. Magáčová.

Tvorivú spoluprácu s MS považuje manažment knižnice za obojstranne prospešnú a obohacujúcu. Pripravila sa bohatá paleta literárnych a hudobných kompozícií, venovaná významným osobnostiam, udalostiam a výročiam slovenského kultúrneho, literárneho i maticného života (Ľudovít Štúr, Andrej Kmeť, Janko Kráľ, Andrej Sládkovič, Mária Rázusová-Martáková, Timrava, Katolícka moderna, Mikuláš Schneider-Trnavský, Eugen Suchoň, Mikuláš Moyzes a ďalší, Jozef Cíger-Hronský, Milan Rúfus, Andrej Radlinský).

Z významných historických výročí treba spomenúť kultúrne podujatie venované 130. výročiu vzniku Matice slovenskej.

V roku 1996 vznikol Klub Matice slovenskej, ktorého aktivity sa realizujú v centrálnej požičovni knižnice. V rámci tejto klubovej činnosti sa uskutočnili stretnutia so spisovateľmi, vysokoškolskými pedagógmi a matičiarimi (Jaroslav Rezník, Karol Horák, prof. Edmund Hleba, doc. František Matúš, doc. Imrich Vaško, prof. Pavol Petrus, Ferdinand Vokál, doc. Anton Jusko, akad. maliar Július Muška).

Spolupráca s občianskymi združeniami

Spolupráca s občianskymi združeniami sa datuje od roku 1992, keď manažment začal vyvíjať aktivity smerujúce k vybudovaniu a otvoreniu oddelenia pre nevidiacich a slabozrakých v centrálnej požičovni. Roku 1993 v Prešove pribudla pobočka Ústrednej knižnice pre nevidiacich Mateja Hrebendu. Dnes po piatich rokoch existencie špecializovaného oddelenia možno jeho činnosť hodnotiť ako úspešnú a opodstatnenú. Evidujeme 60 čitateľov, ktorí si ročne vypožičajú vyše 1000 zvukových dokumentov (8000 magnetofónových kaziet). Okrem výpožičnej činnosti oddelenia služieb organizuje spoločenské stretnutia s kultúrnym programom.

V rámci humánneho programu knižničných služieb pre telesne a mentálne znevýhodnených občanov (deti aj dospelí) a ich spoločenskej integrácie sa nadviazali osobné kontakty s výkonnými pracovníkmi a funkcionármi inštitúcií a občianskych združení, ktoré pôsobia v tejto oblasti.

Jedným z pracovísk, ktoré sa venuje telesne postihnutým občanom, je debarierizovaná pobočka Centrum na SIII B, ktorú sme slávnostne sprístupnili v apríli 1996. Debarierizačné úpravy uhradila knižnica z mimorozpočtových zdrojov. Od roku 1997 organizuje knižnica zaujímavú kultúrno-spoločenskú akciu - klubové stretnutia rodičov a ich postihnutých detí, ktorú na základe spracovaného projektu finančne podporila Komunitná nadácia v Prešove.

Spolupráca so štátnou správou

Túto spoluprácu si vyžaduje nadobecná funkcia knižnice - metodická, vzdelávacia a koordinačná činnosť vo vzťahu k mestským a obecným knižniciam v Prešovskom a Sabinovskom okrese.

Positívnym výsledkom tejto systematickej spolupráce je tá skutočnosť, že v uvedených okresoch z počtu 135 knižníc nebola žiadna zrušená.

Osobné kontakty a konzultácie so starostami a primátormi sme sa snažili umocniť ďalšou formou komunikácie - aktívnou účasťou manažmentu i metodických pracovníkov na ich poradách.

Dobrá vzájomná spolupráca sa začína vytvárať aj medzi manažmentom knižnice a Odborom kultúry Krajského úradu v Prešove. Napr. vlani sa uskutočnili v detskej knižnici

Slniečko dve krajské prehliadky žiakov ZŠ v recitácii umeleckých textov (Šaliansky Mat'ko), ktoré budú pokračovať aj v roku 1998.

Roku 1994 nadviazala knižnica kontakty so Školskou správou, ktoré pokračujú s Odborom školstva Okresného úradu. Napr. už štvrtý rok sa realizuje okresné kolo celoslovenskej súťaže „Prečo mám rád Slovensko a slovenčinu“. Táto literárna súťaž patrí k úspešným kultúrnym aktivitám našej knižnice v záujme vlasteneckej výchovy mladej generácie. Súťaž oslovila pedagogických pracovníkov i detí, čo dokumentuje fakt, že v 5. ročníku tejto súťaže sa mesto Prešov umiestnilo na 3. mieste.

Mohla by som uviesť aj ďalšie príklady spolupráce priamo so školami, médiami i ďalšími subjektmi spoločenského života (Poľský inštitút a i.).

Knižnica P. O. Hviezdoslava a jej manažment si váži každý druh korektnej, priateľskej a tvorivej spolupráce.

O práci s deťmi a mládežou v Knižnici Ružinov

PhDr. Rina Horáková

V závere roka 1997 si bratislavská verejná Knižnica Ružinov pripomenula 25. výročie svojej existencie. Za ten čas sa jej dotkli mnohé, hlavne organizačné zmeny. Knižnica zápasila s vytvorením vhodných materiálno-priestorových podmienok, s nedostatkom pracovníkov i finančných prostriedkov. Ako získavala nové priestory pre svoje pobočky, tak ich zároveň z rôznych dôvodov aj čoskoro strácala. Z dvanástich ich dnes zostalo sedem. Napriek týmto prekážkam jej však nikdy nechýbali výborní knihovníci nadšení pre prácu s knihou, vďaka ktorým prenikla svojou činnosťou medzi návštevníkov a stala sa prospešnou nielen v regióne, ale i v rámci celomestskej kultúrnej pôsobnosti, a nebudeme neskromní, ak dodáme, že prácou s deťmi i v rámci celoslovenskej pôsobnosti.

V práci s deťmi a mládežou mala knižnica na čo nadviazať, musela však v posledných rokoch reagovať na zmeny spoločenské, politické i ekonomické, a to po stránke obsahovej i formálnej, pretože jej mladý používateľ sa vzdelanostne, populačne i komunikačne výrazne zmenil. A nebolo to popri existenčných problémoch, pri zavádzaní automatizácie do zaužívaných stereotypných systémov práce s fondom i čitateľom, ako i obhájení svojej opodstatnenosti v rámci regionálnych kultúrno-informačných súradníc veru ľahké.

Základom pravidiel a zákonitostí pri prístupe k novému náročnejšiemu používateľovi pri príprave a priebehu kolektívnych podujatí bola predovšetkým zmena v myslení pracovníkov - deckárov, ďalej prekonanie formálnosti, masovosti, kvantity a preorientovanie sa na budovanie kvalitného kolektívneho, hlavne adresného komunikačného dialógu, vychádzajúceho z potrieb a požiadaviek čitateľov a prinášajúceho informačný prospech celému regionálnemu spoločenstvu, knižnicu nevyneímajúc.

Oblasť práce s detským čitateľom je veľmi široká a pestrá. Pre obmedzenosť publikačného priestoru sa sústredíme na oblasť, ktorá je pre našu knižnicu dominantnou - na kolektívne podujatia. Možno bude inšpiráciou a povzbudením pre ostatných našich kolegov a kolegyné z verejných ľudových knižníc.

V každej knižnici je najrozšírenejšou formou informatická výchova. My sme klasickú informatickú výchovu nahradili tzv. „doplnkovými hovorenými bibliografiami“. Sú to návštevy žiakov a študentov zo základných a stredných škôl v knižnici, ktoré si oni sami navrhli, kde sa nahlas čítajú úryvky z doplnkového čítania a za metodickéj pomoci knihovníčky si vždy niekto z účastníkov pripraví rozbor úryvku, kapitoly, charakteristiku hrdinov, výber pekných myšlienok a pod. Záver stretnutia vždy doplní hovorená bibliografia alebo práca, súťaž, hádanka, tajnička zameraná na primárny a sekundárny knižničný fond a informačný aparát knižnice. V najbližšej budúcnosti plánujeme kombinovať hovorený dialóg a prehrávky CD-ROM.

Bývalú súťaž Číta celá trieda nahradila - tak ako vo väčšine knižníc i u nás - súťaž o Kráľa detských čitateľov. Možno niečo navyše pridávame do nej tým, že sme ju povýšili na skutočný festival práce nielen s deťmi a knihou, ale na radostnú udalosť všetkých v obvode: detí, učiteľov, rodičov, knihovníkov, kedy majú všetci možnosť dôvodu k radosti a návratu do čias detstva.

Novú tradíciu ružinovskej knižnice založil demokratický dialóg detí s dospelými - akési Hovory D.

Podnetov k vzniku takéhoto podujatia bolo viacero. Na pôde knižnice sa dennodenne stretávajú dve generácie - deti i dospelí - budúci voliči a občania, terajší poslanci, predstavitelia verejného života. Komunikujú však len prostredníctvom navzájom si odovzdávaných absenčných výpožičiek. Mnohé otázky, resp. informácie načrtnuté v miestnej tlači zostávajú v rámci prezenčných výpožičiek v čitárni len načrtnuté, nedopovedané. A tak sme si položili v knižnici otázku: „Prečo nechať obom priestor na svojej pôde pre informačný dialóg?!“ A nový druh podujatia, mimoriadne náročného na scenár, prípravu i realizáciu, bol na svete.

O témy niet núdze. Prináša ich miestna tlač, televízia i život v mestskej časti. Dialóg detí s dospelými prebieha so všetkou vážnosťou poplatnou televíznym kamerám pred zrakmi verejnosti, kde na otázky detí pravidelne v kresle pre hostí odpovedajú poslanci MÚ, známi ľudia regiónu, či ľudia zaujímavých a nevšedných profesií. Záujem zo strany detí i dospelých je taký veľký, že počet Hovorov D v roku musela knižnica zredukovať. Počas hovorov prebieha i súťaž v publiku o zaujímavé knižné ceny.

Cieľom takéhoto druhu podujatia je naučiť dnešných rozumove vyspelých mladých ľudí zapájať sa do správy vecí verejných, naučiť sa vyjadrovať, demokraticky vystupovať na verejnosti, kultívovane prejavovať svoj názor, politicky myslieť a hlavne veľa čítať, študovať, zbierať informácie a kde inde ako v knižnici, v knihách, tlači, ktoré poskytujú základný zdroj prípravy na takýto náročný druh komunikácie, pri ktorom knižnice a knihovníci nemôžu chýbať.

Azda najvhodnejším miestom na transformovanie knižnej kultúry sú verejné krsty kníh v knižniciach. Snažíme sa vybrať najzaujímavejšie knihy a urobiť z krstu jedinečnú

slávnosť, skutočný sviatok knihy, jej tvorcov, knižnice a hlavne detských čitateľov. Krst obsahuje všetky prvky cirkevného obradu krstu v svetskom prevedení. Keď ide o beletriu, uskutočňuje sa v izbe improvizovanej slovenskej chalúčky, dieťa-kniha povitá vo vyšívanej košieľke je uložené do vyrezávanej drevenej koľisky a slávnostnému slubu detských krstných rodičov predchádzajú okrem príhovorov tvorcov a čítania úryvkov i želania troch sudičiek (Rozprávky, Modlitby a Piesne) a aj obdarovaním novorodeniatka-knižky symbolmi zdravia, šťastia, lásky a poznania, zaspievaním uspávanky a zaželaním mu tej najkratšej cesty do príbytkov a sŕdc slovenských detí.

Velkej oblube sa u detí teší i nenáročná súťaž „Podčiarkni, ak vieš, čítaj ešte, lebo nevieš“. Na nástenku sa v oddelení vyvesí súťažný text - veselý príbeh, ktorý v sebe skrýva 30-50 názvov kníh slovenských i zahraničných autorov, a deti majú v istom časovom rozsahu podčiarknuť alebo vypísať všetky názvy kníh. Ak uhádnu stanovený počet názvov, získajú cenu, ak nie, sám názov súťaže im napovedá, že musia ešte veľa čítať, aby boli nabadúce úspešnejšie.

Detom sa veľmi páčia aj rôzne iné súťaže, ktoré robíme náučno-zábavným spôsobom. V súťaži knižničná cestovná kancelária cestujú deti pomyselne roztočením glóbusu po zemeguli a za sloganu „Zastavte zemeguľu, chcem vystúpiť“ tam, kde zabodnú prst a glóbus sa zastaví - na svetadieli či štáte, si podľa družstiev ťahajú rôzne druhy otázok: od zemepisno-náučných po všeobecno-zábavné. Majú možnosť plne prejsť svoje vedomosti, schopnosti (tanec, spev, maľovanie), záľuby (šport, zberateľské koničky) či preveriť si svoju schopnosť orientovať sa v knižnici a využívať náučnú literatúru, beletriu, katalógy, kartotéky.

Pre malé deti robíme tvorivé „literárne vlaky“. Sú venované tvorbe jedného alebo viacerých autorov, z príležitosti životných jubileí a pod. Nenúteným a hravým spôsobom môžeme deti oboznámiť s tvorbou autora či konkrétnou knižkou formou literárneho výletu pomyselným vláčikom za uplatnenia slovných, výtvarných i hudobných zložiek zameraných na rozvoj detskej fantázie a pamäti. Na záver deti získajú i knižné darčeky či hračky, keď úspešne zložia tajničku z vypadnutých písmenok na vagónoch.

Pri všetkých podujatiach bohato využívame vlastné edičné materiály a tlačoviny, ktoré si s minimálnymi nákladmi obsahovo i ilustračne zhotovujeme a graficky upravujeme na počítači sami. Každé podujatie máme i fotograficky zdokumentované a na svoje zviditeľnenie a komunikáciu s okolím využívame miestnu tlač, regionálny televízny kanál a výstavné panely vo vestibule miestneho úradu.

Do ďalších rokov vstupujeme s optimizmom, a hoci mnohí naši kolegovia prorokujú budúcnosť len plne automatizovaným digitálnym a virtuálnym knižniciam, my ako klasická „kamenná“ knižnica si svoju opodstatnenosť obhájime a čitateľom, hlavne tým našim detským, budeme mať vždy čo informačne zaujímavé ponúknuť.

Knižnica a rómske deti

PhDr. Táňa Mikitová

Slovenská republika akceptovala Rómov ako národnostnú menšinu, ktorá má svoju kultúru, jazyk, históriu. Rómovia sú na Slovensku druhou najpočetnejšou, podľa niektorých štatistických odhadov dokonca najpočetnejšou menšinou. Osobitne naliehavá je problematika rómskeho obyvateľstva v Gemeri-Malohonte, najmä v okrese Rimavská Sobota. Nemožno napríklad nevidieť alebo prechádzať mlčaním také javy, ako je neúnosne zlé sociálne postavenie značnej časti Rómov, vysoká nezamestnanosť rómskeho obyvateľstva, ktorá sa najmä v tomto okrese javí ako alarmujúca, vyšší výskyt kriminality vyvolávanej vo veľkej miere práve zlým sociálnym postavením, predovšetkým však nedostatočné vzdelávanie, výchovné a najmä kultúrne aktivity prevažnej časti rómskej komunity.

Ďalšou charakteristikou postavenia Rómov je vzdelávanie rómskych detí. Kultúrne zvláštnosti a jazyková odlišnosť týchto detí bola a je doteraz zamieňaná za duševnú nedostatočnosť, a preto existuje - aj v Rimavskej Sobote - zvláštna škola takmer výlučne rómska. Majú však tieto deti záujem o mimoškolské aktivity a o návštevu knižnice?

Vo väčšine prípadov rómske deti samé neprichádzajú do knižnice a tento problém sa z roka na rok prehľbuje. Veď ony ani nepocitujú potrebu do knižnice chodiť. V tejto súvislosti je nevyhnutné uvedomiť si princíp dobrovoľnosti. Rómske deti vo všeobecnosti nemožno nútiť, aby sa stali používateľmi knižnice, ani tou najjemnejšou formou - pre potreby vzdelávacieho procesu.

S problémami získavania rómskych detí za čitateľov knižnice úzko súvisí problém tzv. náhodných, resp. „jednorazových“ čitateľov. Knižnica síce získa rómske dieťa za čitateľa, ale ten po prvej, vo väčšine prípadov jedinej, v ojedinelých prípadoch po niekoľkých návštevách prestane knižnicu navštevovať. Tento jav sa často zjednodušene vysvetľuje nedostatočnou vytrvalosťou alebo inými negatívnymi povahovými črtami a celý problém sa uzatvára často konštatovaním „aj tak nechcú čítať“ alebo „aj tak chcú len nové tituly v prevažnej miere s minimom textu a maximom ilustrácií“. V prípade väčšiny rómskych detských čitateľov ide o istý druh čitateľského šoku, pretože takýto čitateľ si ihneď pri prvej alebo druhej návšteve uvedomí svoju nedostatočnosť oproti ostatným deťom a vlastného domáceho prostredia oproti prostrediu knižnice. Tento posledne uvádzaný argument sa očividne prejavuje v prípade našej knižnice - pokiaľ sme do roku 1993 sídlili v starej budove, rómske deti knižnicu navštevovali niekoľkonásobne vo väčšom počte a častejšie, v novej zrekonštruovanej budove ich návštevnosť z roka na rok podstatne klesá.

Jednoznačne nemôžeme tvrdiť, že rómske deti knižnicu nenavštevujú, prichádzajú však len veľmi zriedkavo a v zredukovanom počte - „tie lepšie“, ktoré vypožičané tituly prečítajú a k našej spokojnosti aj nepoškodené a čisté vráti. Ale čo s ostatnými rómskymi deťmi?

Individuálna práca so všetkými našimi používateľmi je iste rôznorodá, ani kvalita a efektívnosť jej vo väčšine prípadov nechýba, pretože na prvom mieste sú informácie a usmernenie. Pred žiadnym používateľom bez rozdielu dvere nezatvárame. V zmenených spoločenských podmienkach sme si zvykli, že príde a naše služby využije každý, kto ich potrebuje, kto o ne má záujem, a najmä kto dobrovoľne a z vlastnej snahy a úsilia chce využívať naše služby. Veď základným poslaním knižnice bolo, je a bude, aby každý používateľ dostal taký dokument, aký potrebuje. Táto úloha sa realizuje predovšetkým individuálnou prácou s čitateľmi. Poznanie skutočných čitateľských záujmov a potrieb je každodenným meradlom úspešnosti našej knižničnej činnosti. Veď každou hodinou vytvárame podmienky a „atmosféru medzi knihami“, aby čitatelia - aj rómske deti - žiadali od knihovníka informácie, usmernenie a všetko to, čomu hovoríme individuálna práca s čitateľom. Na záver sa pýtam ešte raz: Majú tieto deti o uvádzané aktivity záujem?!

Rómske deti v knižnici pre mládež mesta Košice

Margita Milistenferová

Knižnica pre mládež mesta Košice je jedinou špecializovanou knižnicou pre deti a mládež na Slovensku. Na území mesta má 32 pobočiek a eviduje takmer 23 000 čitateľov. Svoje služby poskytuje deťom už od predškolského veku, cez všetky typy základných škôl (jazykové, cirkevné, osobitné školy, základné umelecké školy), ale i rómskym deťom, zdravotne postihnutým a deťom umiestneným v nemocniciach. Pestovanie a nadobudnutie vzťahu ku knihám si vyžaduje špeciálny prístup knihovníkov k rôznym kategóriám detských čitateľov.

Jednu z týchto kategórií tvoria práve čitatelia z rómskych rodín.

Knižnica pracuje na princípe nezaujatosti a spravodlivosti voči všetkým deťom, bez ohľadu na národnosť, rasu a náboženstvo. Po roku 1989 a závažných zmenách v spoločnosti sa vynorili mnohé problémy oveľa vypuklejšie.

Jedným z nich je aj nárast nezamestnanosti medzi rómskym obyvateľstvom. Strach z nejstej budúcnosti prináša také negatívne sprievodné javy ako drogy, fetovanie, krádeže, túlanie a všeobecný nárast delikvencie.

To všetko nás, pracovníkov knižnice, núti vo zvýšenej miere venovať pozornosť rómskym deťom a celým rodinám, žijúcim neraz v nevyhovujúcich sociálnych pomeroch.

Našou snahou je získať deti pre čítanie, hodnotné trávenie voľného času zvlášť pri terajšej zložitej situácii ohrozenia detí a mládeže drogovou závislosťou, hracími automatmi a inými nežiaducimi javmi. Pestovanie vzťahu ku knihám a čítaniu je nielen predpokladom celoživotného vzdelávania, ale aj užitočného využívania voľného času.

Využívame na to rôzne formy práce: súťaže, kvízy, literárne potulky po pamätných miestach, stretnutia so spisovateľmi, historikmi a inými významnými osobnosťami.

Nemalú úlohu pri práci s rómskymi deťmi zohrávajú stretnutia s osobnosťami rómskej kultúry, ktoré môžu ovplyvniť a motivovať mladých čitateľov a neskôr im pomôcť nájsť si svoje miesto v živote.

Rómovia sa od ostatných občanov odlišujú psychickým usposobením, životným štýlom, svojimi kultúrnymi a sociálnymi charakteristikami. To všetko - vrátane nedostatočného ovládania slovenského jazyka - im sťažuje komunikáciu s okolitým prostredím, v ktorom žijú.

Knižnica pre mládež mesta Košice chce v duchu Deklarácie práv dieťaťa motivovať k čítaniu čo najširší okruh rómskych detí, posilňovať národné povedomie, poznávať svoju kultúru, zvyky a tradície svojich predkov, rozvíjať literárne, hudobné, tanečné a iné talenty detských čitateľov a uvedomovať si dôležitosť vzdelania pre život.

Aj v Košiciach sú lokality, kde sa sústreďujú Rómovia. V jednej z nich sme už v r. 1993 po prvý raz zorganizovali za pomoci nadácie OPEN SOCIETY FUND a Miestneho úradu Sídlička nad Jazerom letný čitateľský tábor *Prázdniny v knižnici* pre rómske deti zo sociálne slabých rodín. V ďalších rokoch sa nám podarilo pre projekt získať aj Nadáciu Jána Husa a niektorých miestnych podnikateľov. Toto podujatie sa vďaka nim stalo pravidelnou súčasťou letných prázdnin.

Program *Prázdniny v knižnici* bol zakaždým (už 5 rokov) koncipovaný ako zábavno-náučný a pre rómske deti bol bezplatný. Deti strávili týždeň plný poučenia, ale aj zábavy v prostredí knižnice i v prírode. Spoznali spisovateľov píšucich pre deti, krásne knihy, zručných remeselníkov, umelcov a pod.

V priestoroch knižnice sa učili orientovať v knižničnom fonde, samostatne vyhľadávať knihy a informácie rôzneho druhu, napríklad na pestovanie vlastných záujmov, spoznávanie regiónu, histórie a pod.

Počas pobytu v prírode a rôznych výletov, literárnych potuliek, spoznávali povesti viažuce sa k navštíveným miestam, spisovateľov, historikov, remeselníkov..., ale nadväzovali aj nové detské priateľstvá, učili sa ohľaduplnému správaniu voči sebe i k prírode, určovali liečivé rastliny, dreviny, nerasty a pod.

Čitateľský tábor sa každoročne stretáva s mimoriadnym záujmom detí, rodičov aj širokej verejnosti. Venuje sa mu pomerne veľký priestor v masovokomunikačných prostriedkoch - tlači, rozhlase, televízii.

Po prvých skúsenostiach z Prázdnin v knižnici a dosiahnutých výsledkoch sme sa rozhodli venovať sa rómskym deťom počas celého roka.

Pri Knižnici sme založili *Klub L'UL'UDI* (Kvietok). Deti sa stretávajú pravidelne každý týždeň. Prostredníctvom kníh a časopisov od najjednoduchších rozprávok, básničiek, hádaniek cez príbehy, povesti, spoznávajú rómsku i slovenskú literatúru, spisovateľov, významné osobnosti, kultúru, zvyky, tradície. Zároveň rozvíjajú svoj prirodzený talent a tvorivosť - zhotovujú ilustrovaný rómsko-slovenský slovník, tvoria príbehy maľovaným čítaním, lisujú rastliny do herbárov, pripravujú masky na literárny karneval, pestujú izbové rastliny, učia sa slušnému spoločenskému správaniu, osvojujú si správne hygienické

návyky, zdravé stravovanie, estetiku odievania a pod., pričom pri všetkých témach a činnostiach vychádzajú z kníh a časopisov v knižnici.

V záujme rozvíjania pohybového talentu detí sme nadviazali kontakty s *divadlom Romathan* - jediným rómskym divadlom na Slovensku.

Toto divadlo vyhlásilo súťaž pre deti o *Cenu rómskej víly Kesaj*, za dobrý skutok. Túto cenu získal aj náš Klub ĽUĽUDI.

Talentované deti z klubu dostávajú priestor aj v programoch celomestských podujatí, ktoré pripravuje naša knižnica pre svojich čitateľov. Umelecký prednes, dramatisácia, tanec, spev dopĺňajú stretnutia so spisovateľmi, ilustrátormi, vydavateľmi, redaktormi a pod.

S naším klubom spolupracujú aj tvorcovia pre deti, ako napr. spisovateľky E. Lacková, D. Hivešová-Šilanová, ktoré podporujú aj odborne hodnotia prvé literárne pokusy rómskych detí, ďalej pedagógovia, ktorí sa špeciálne venujú rómskym deťom v spevokoch, tanečných súboroch, ako napr. A. Pástorová, ktorá dlhé roky úspešne pracuje so súborom HVIEZDIČKA. Členovia klubu sa zúčastňujú divadelných predstavení, literárno-hudobných pásiem a iných programov študentov Strednej umeleckej školy pre rómske talenty v Košiciach. Veľkú podporu má knižnica a jej klub ĽUĽUDI zo strany Miestneho úradu Sídlička nad Jazerom v Košiciach.

Napriek tomu treba povedať, že táto práca je veľmi ťažká a vyžaduje si veľkú dávku trpezlivosti, obetavosti a knižničného nadšenia.

Vynaložené úsilie nie vždy prináša očakávané výsledky. Mnohé z rómskych detí, ktoré pravidelne do klubu chodili a boli aktívne a pomerne nadané, s pribúdajúcim vekom zabudli na všetko kladné a pozitívne, s čím sa na klubových podujatiach stretávali. Veľmi skoro sa vrátili k obvyklému spôsobu svojich rovesníkov a len málo je takých, ktoré pokračujú či už v štúdiu na Strednej umeleckej škole pre rómske talenty, alebo dokonca účinkujú v divadle Romathan.

To však neznamená, že v tejto práci nebudeme pokračovať. Veríme, že i keď po dlhšom čase naša práca nakoniec prinesie ovocie a kniha, láska k čítaniu a vzdelávaniu sa stane každodennou potrebou pre každé dieťa.

Na ilustráciu a vari aj inšpiráciu pre iných uvádzame rámcový program klubových stretnutí.

Obsahová náplň Klubu ĽUĽUDI na rok 1998

Január: Ilustrovaný rómsko-slovenský slovník na základe prečítanej rozprávky E. Lackovej z dvojazyčnej knihy *Rómske rozprávky*.

Host: Eva Gašparová, poslankyňa MZ, poverená sledovaním problémov rómskych detí a mládeže.

Február: Urob si masku na literárny karneval. Zhotovovanie masiek podľa kníh *Urob si z handričiek, Urob si z papiera, Urob si masku, Detské maškarné kostýmy...*

Host: Návrhárka kostýmov z divadla Romathan.

Marec: Mesiac knihy. Vlastná literárna tvorba členov Klubu L'UL'UDI.

Host: Spisovateľka D. Hivešová-Šilanová. Beseda o jej knihách pre deti. Posúdenie a usmernenie detských literárnych pokusov.

Apríl: História rómskych remesiel. Čítanie z kníh a časopisov.

Host: umelecký remeselník - košíkár pán Tokár. Ukážka pletenia košíka so zapojením detí.

Máj: Dramatizácia rozprávky z knihy D. Hivešovej-Šilanovej Vtáčatko Koráločka na motívy rómskych pesničiek.

Návšteva divadla Romathan, stretnutie so sólistami, predvedenie pripravenej dramatizácie.

Jún: Príprava na čitateľský tábor Prázdniny v knižnici.

Host: Detský súbor Hviezdička. Spoločná diskotéka.

Júl: Účasť na Prázdninách v knižnici. Poznávanie liečivých rastlín a zhotovovanie herbára.

Príspevok do programu celotýždenného bezplatného čitateľského tábora pre deti zo sociálne slabých rodín.

September: Nové knihy v knižnici. Zameranie na správne stravovanie, obliekanie, hygienické návyky.

Host: kuchárka zo školskej kuchyne. Príprava jednoduchého jedla.

Október: Návšteva mediatéky Knižnice pre mládež, oboznámenie sa s rôznymi nosičmi informácií (magnetofónové kazety, videokazety, CD ROM, mapy, pohľadnice, albumy...). Kvízové podujatie na overenie zručnosti vo vyhľadávaní informácií.

November: Otvorenie výstavy výtvarných prác rómskych čitateľov.

Host: Študenti Strednej umeleckej školy pre rómske talenty. Koncert.

December: Vianočná knižka sa otvára. Posedenie pri vianočnom stromčeku, rozhovory o vianočných zvykoch, zaujímavých knihách, spievanie kolied, príprava pohostenia.

Host: Starosta MÚ Košice - Sídliisko nad Jazerom Ing. J. Jakubičiak.

INFORMÁCIE

Informácia o konštituovaní novej Ústrednej knižničnej rady MK SR

„Roku 1996 pripravila sekcia štátneho jazyka a národného písomníctva MK SR návrh na ustanovenie Knižničnej rady MK SR ako poradného a iniciatívneho orgánu ministra kultúry SR v otázkach národného knižničného systému SR. S účinnosťou od 15. mája 1996 sa jej členmi stali:

- *PhDr. Marcela Horváthová* - riaditeľka Ústrednej knižnice SAV,
- *prof. Štefan Kimlička, CSc.* - vedúci katedry knihovníctva a vedeckých informácií FiF UK v Bratislave,
- *PhDr. Ladislav Oslanec* - za MK SR,
- *PhDr. Emil Vontorčík* - riaditeľ Univerzitetnej knižnice v Bratislave,
- *Mgr. Sidónia Chudá* - riaditeľka Pedagogickej knižnice v Bratislave,
- *JUDr. Dárius Rusnák* - riaditeľ Slovenského národného archívu,
- *Ing. Daniela Slížová* - riaditeľka Slovenskej národnej knižnice v Matici slovenskej v Martine,
- *PaedDr. Horst Hogh* - riaditeľ Koordinačného centra knižníc pri SNK v MS v Martine,
- *Ing. Ján Kurák* - riaditeľ Centra vedecko-technických informácií v Bratislave (bývalá Slovenská technická knižnica).

Knižničná rada MK SR mala mať dôležitú poradnú úlohu pri koncipovaní legislatívnych a koncepčných materiálov týkajúcich sa národného knižničného systému SR.

Členstvo v knižničnej rade sa nenavrholo ad personam, ale ako zástupcom najvýznamnejších knižničných pracovísk. Mnohí jej členovia však v súčasnosti už nepôsobia vo svojich funkciách. Knižničná rada MK SR sa ani raz nezišla.

Na základe týchto skutočností a analýzy súčasnej situácie v knižničnej oblasti sme získali názor, že MK SR ako ústredný štátny orgán na úseku knižníc ani prostredníctvom Knižničnej rady nemá dosah na také významné knižnice, ako sú školské a akademické knižnice, vojenské osvetové knižnice, lekárske, poľnohospodárske a cirkevné knižnice. Odporučili sme preto p. ministromi odvolať členov Knižničnej rady MK SR a ustanoviť novú Ústrednú knižničnú radu MK SR, ktorá bude reprezentovať záujmy štátnych orgánov. Oslovili sme rezorty, ktoré majú vo svojej pôsobnosti veľké knižnice, menovite Ministerstvo školstva SR, Ministerstvo obrany, Ministerstvo zdravotníctva SR, Ministerstvo pôdohospodárstva SR, Ministerstvo vnútra SR, Úrad pre stratégiu rozvoja spoločnosti, vedy a techniky, Slovenskú akadémiu vied. Členmi novej Ústrednej knižničnej rady budú aj zástupcovia Slovenskej národnej knižnice v MS, Univerzitetnej knižnice v Bratislave -

Národného knižničného centra, katolíckej cirkvi, evanjelickej cirkvi a Ministerstva kultúry SR.

Naše úsilie o rekonštrukciu Knižničnej rady sa stretlo na všetkých stranách s porozumením.

Nosným zámerom vytvorenia tohto orgánu je odstrániť nejednotnosť v usmerňovaní jednotlivých druhov knižníc SR, vytvoriť ústredný orgán na riešenie komplexných otázok knižnično-informačnej činnosti a národného knižničného systému SR.“

(Podľa oznámenia MK SR členom bývalej knižničnej rady)

Poznámka:

V Českej republike, kde je situácia v knihovníctve veľmi podobná našej, vznikla Ústredná knihovnícka rada už v januári 1997. Je nielen poradným, ale predovšetkým pracovným orgánom ministra kultúry ČR. Od začiatku sústredila svoju prácu „na prípravu strategického plánu rozvoja českého knihovníctva a na pripomienkovanie písomne vyjadrených zámerov k transformácii príspevkových a rozpočtových organizácií“ (Čtenář 49, 1997, č.7-8). V uplynulom roku mala už viacero čínorodých zasadnutí. Prijaté závery a odporúčania môžu byť aj pre nás zdrojom poučení a inšpirácie; ak to bude možné, pousilujeme sa vám ich v našom bulletinu sprístupniť.

ÚKR má podľa rozhodnutia ministra kultúry ČR takéto zloženie:

- *PhDr. Vojtech Balík* - riaditeľ Národnej knižnice ČR,
- *PhDr. Jarmila Burgetová* - predsedníčka Zväzu knihovníkov a informačných pracovníkov,
- *PhDr. Jaromír Kubíček, CSc.* - riaditeľ Moravskej zemskej knižnice v Brne,
- *PhDr. Ivana Kadlecová* - riaditeľka Knižnice Akadémie vied ČR,
- *PhDr. Richard Papík* - Ústav informačných štúdií a knihovníctva FF UK v Prahe,
- *PhDr. Otakar Pinkas* - riaditeľ Národnej lekárskej knižnice v Prahe,
- *Ing. Lea Prchalová* - riaditeľka Štátnej vedeckej knižnice v Ostrave,
- *PhDr. Barbora Ramajzlová* - vedúca oddelenia knižníc vo VC ČVUT, podpredsedníčka Komisie pre vysokoškolské knižnice pri RVŠ,
- *PhDr. Vít Richter* - námestník riaditeľa Národnej knižnice ČR (predseda ÚKR),
- *PhDr. Dagmar Svatková* - riaditeľka Knižnice mesta Plzeň,
- *PhDr. Helga Turková* - riaditeľka Knižnice Národného múzea v Prahe,
- *doc. PhDr. Rudolf Vlasák, CSc.* - riaditeľ Ústavu informačných štúdií a knihovníctva FF UK v Prahe,
- *PhDr. Jaroslav Vyčichlo* - riaditeľ Štátnej vedeckej knižnice v Plzni.

(red.)

Z 8. zasadania správnej rady SAK dňa 26. februára 1998

Správna rada na tomto zasadnutí prerokovala najmä stav v zabezpečovaní akcií plánovaných na rok 1998. Zaoberala sa aj kontrolou plnenia predtým prijatých uznesení a niektorými ďalšími aktuálnymi otázkami. Rokovanie viedla predsedníčka SAK Dr. D. Gondová.

Od posledného valného zhromaždenia sa za členov SAK prihlásili a správna rada potvrdila prijatie týchto knižníc:

- Tribečská knižnica v Topolčanoch,
- Hontiansko-novohradská knižnica A. H. Škultétyho, Veľký Krtíš,
- Lekárska knižnica NsP v Trenčíne.

Počet členov asociácie sa tak zvýšil na 68.

Správna rada vzala na vedomie, že predstavitelia SSK pripravia do konca marca 1998 návrh obsahovej náplne krajských konferencií knižníc. Potom sa v dohode SAK, SSK a UKB-NKC určí ďalší postup.

Obsiahla diskusia sa sústredila na problematiku súborného katalógu, nevyhnutnosť vyjasnenia nedoriešených otázok jeho koncepcie, uzatvorenia zodpovedajúcej dohody medzi SNK v MS a UKB-NKC, urýchlenej konkretizácie del'by práce a povinností knižníc. Okrúhly stôl o súbornom katalógu treba časovo zosúladiť s konaním valného zhromaždenia SAK. Bolo dohodnuté vyzvať predstaviteľov UKB-NKC a SNK v MS k urýchlenému uzavretiu dohody, čo by umožnilo začiatkom mája usporiadať okrúhly stôl o súbornom katalógu a nadväzne valné zhromaždenie SAK.

Správna rada sa uzniesla, že odborný seminár CASLIN a akademické knižnice IV. sa uskutoční 12. mája v Žiline, bezprostredne po valnom zhromaždení SAK. V diskusii k problematike okrúhleho stola o sivej literatúre sa zdôraznila nevyhnutnosť koordinácie aktivít zúčastnených knižníc s CVTI SR a KKVI FiF UK, mapovania problémov a ich postupného koordinovaného riešenia.

Dr. D. Gondová informovala:

- o príprave zájazdu zástupcov knižníc na pražský knižný veľtrh a program INFOMÉDIA v dňoch 20. - 22. 5. 1998, o organizačnej príprave zájazdu a sponzorskej podpore zo strany fy Albertina,
- že problémy s presťahovaním Slovenskej poľnohospodárskej knižnice v Nitre naďalej trvajú a znemožňujú hlavnej redaktorke Bulletinu SAK Ing. D. Petrášovej vykonávať úlohy spojené s jeho redigovaním. Bolo preto dohodnuté, že nasledujúce čísla bulletinu redakčne pripraví Ing. J. Kurák,
- o stave v platení členských príspevkov SAK. Uviedla, že niektoré členské knižnice si už opakovane bez zdôvodnenia nespĺnili túto svoju základnú povinnosť voči SAK.

Ďalej predsedníčka SAK Dr. D. Gondová informovala, že Ing. J. Kurák ukončí dňom 28. 2. 1998 svoje pôsobenie vo funkcii riaditeľa Centra VTI SR, v dôsledku čoho v zmysle stanov SAK odchádza aj z funkcie člena správnej rady a tajomníka SAK. Poďakovala mu za aktívny podiel na založení SAK, doterajšiu činnosť vo funkcii jej prvého predsedu a v

poslednom volebnom období tajomníka SAK. Správna rada poverila vykonávaním funkcie tajomníčky p. PhDr. Elenou Velasovou. Na uvoľnené miesto v správnej rade prejde p. PaedDr. Blanka Fetkovičová.

(j. k.)

Z 9. zasadania správnej rady zo dňa 14. apríla 1998

Zasadanie sa konalo v priestoroch Slovenskej poľnohospodárskej knižnice v Nitre.

Rokovanie viedla predsedníčka SAK Dr. D. Gondová. Na zasadaní privítala PaedDr. B. Fetkovičová, ktorá podľa stanov nahradila v správnej rade Ing. J. Kuráka. Poďakovala Ing. D. Petrášovej za aktívny podiel na redakčných prácach spojených s vydávaním bulletinu; oznámila, že vydávanie bulletinu pokračuje pod vedením Ing. J. Kuráka.

Program správnej rady bol zameraný na prípravu valného zhromaždenia a rôzne aktuálne otázky. VZ sa uskutoční dňa 12. mája 1998 o 10,00 hodine v Žiline.

Valné zhromaždenie okrem prerokovania správy o činnosti asociácie od posledného valného zhromaždenia, ktorú prednesie predsedníčka Dr. D. Gondová, sa bude zaoberať prípravou krajských konferencií. Obsiahla diskusia na túto tému sa sústredila na problematiku ich obsahu, účasti vedeckých a verejných knižníc, analýzy činnosti knižníc v dlhšom časovom úseku a prognóz rozvoja krajov a okresov.

Na príprave krajských konferencií sa zúčastnia SAK, SSK a NKC. O prvých dohovoroch bude SR informovať valné zhromaždenie v Žiline.

V rôznom informovala Dr. D. Gondová o príprave zájazdu zástupcov knižníc na pražský knižný veľtrh a program INFORMEDIA v dňoch 20. - 22. 5. 1998. Zájazdu sa zúčastnia zástupcovia 21 knižníc. Dopravu a vložné sponzorsky hradí fy Albertina. Ubytovanie je zabezpečené v hotelovom zariadení MOBIRES, blízko centra mesta. Hradí ho SAK a účastníci zájazdu poukážu peniaze na účet SAK.

Dr. Ľ. Čelková informovala o stave príprav na Bibliotéku '98, ktorá sa uskutoční v dňoch 12. 11. až 15. 11. 1998. Navrhla sprievodný odborný program Bibliotéky, ktorý by mohol byť zameraný na informáciu o CVTI a na informáciu o NKC. Dňa 13. 11. sa uskutoční odborný seminár o medzinárodnej spolupráci slovenských knižníc a valné zhromaždenie SAK spojené s voľbami do orgánov SAK.

Dr. J. Guľa informoval správnu radu o iniciovaní akcie okrúhly stôl II. k problematike súborného katalógu. Okrúhly stôl sa uskutoční 6. mája v NKC za účasti všetkých zainteresovaných. Účast' prisľúbili aj zástupcovia z Prahy. Pri okrúhlym stole sa už budú viac riešiť vecné problémy.

Na záver zasadania odznela informácia, že v dňoch 10. - 13. mája sa bude konať v Budapešti seminár, ktorý poriada EBLIDA na tému: 21. storočie, informačná spoločnosť a úloha knižničných asociácií. Účast' na seminári je sponzorovaná a správna rada SAK sa bude snažiť na zasadanie vyslať delegáta.

PhDr. Elena Velasová

CVTI SR sa už strechy nad hlavou dožije

Centrum vedecko-technických informácií SR (predtým Slovenská technická knižnica) oslávi v tomto roku 60. výročie svojho vzniku. Celé toto obdobie zápasilo s vážnymi priestorovými problémami, ktoré sa osobitne vyostřili v poslednom desaťročí: ak v rokoch 1988-91 malo k dispozícii - hoci v rozptyle, na deviatich rôznych miestach - ešte okolo 7000 m² podlažnej plochy, v nasledujúcich rokoch po uspokojení reštitučných návrhov mu z toho zostalo len asi 4300 m². Predstavuje to sotva polovicu priestorových potrieb, objektívne nevyhnutných na plynulé zabezpečovanie požadovaných knižnično-informačných služieb, pričom sa už ďalej nedarilo dostatočne zvládnuť ich najnevyhnutnejší rozvoj. Okrem toho vznikajú nové potreby a výrazne sa rozširujú a rozvíjajú poznatkové zdroje, možnosti a formy ich získavania.

V situácii, keď informačná spoločnosť sa už veľmi nástojčivo dožaduje svojho uplatnenia aj u nás, bolo nevyhnutné urýchlene a neúnavne hľadať riešenie. Ukázalo sa, že „neinvestičnou cestou“ riešenie nájsť nemožno. Adaptabilných budov, ktoré by bolo možné vhodne prispôbiť, je v Bratislave veľmi málo, resp. sa ich nepodarilo nájsť či získať. Niekoľko pokusov o výstavbu (na Jozefskej ulici, na Staromestskej ul., na Radlinskej ul.) skončilo v posledných rokoch na rôznom stupni prípravy neúspešne - na nedostatku finančných zdrojov, ale (či najmä) na nedostatku ústretovosti orgánov mesta Bratislavy, ktoré neboli ochotné podporiť zámer vyčlenením vhodného stavebného pozemku. Veľkorysost' iných miest, ktoré boli schopné na takýto účel vyčleniť pozemok zdarma (napr. Brno), alebo za symbolickú cenu, sa tu nenašla.

Sviťať na lepšie časy začalo až po rokovaní vlády SR v júli 1995 a NR SR v rokoch 1995-1996, keď na začatie realizácie zámeru boli v štátnom rozpočte vyčlenené najnevyhnutnejšie priestriedky a vyhovujúci pozemok poskytol Úrad pre stratégiu rozvoja spoločnosti, vedy a techniky SR. Podpredseda vlády a minister financií SR p. Sergej Kozlík vydal súhlas na stavbu Národného centra VTI svojím rozhodnutím z 26. 6. 1997. Tým súčasne (znovu) začala intenzívne investorská, predprojektová a projektová príprava. Dlhoročný sen a želanie slovenskej vedecko-technickej verejnosti a akademickej obce sa takto - z hľadiska potreby a naliehavosti „v hodine dvanásťej“ - začal nastupovať.

Novostavba na Lamačskej ul. bude mať 2 + 5 podlaží; náklady výstavby sa predpokladajú vo výške 280 mil. Sk, z čoho polovicu predstavujú náklady na technológiu. Pôjde o budovu vzhľadnú, modernú, skôr úspornú než predimenzovanú, pre používateľov prítlačivú, technicky vybavenú na podporu transferu poznatkov z celého a do celého sveta, ktorá bude záujemcom poskytovať všetky nevyhnutné podmienky pre slobodný, nerušený prístup k vedecko-technickým poznatkom a informáciám; rozhodne nepôjde iba o sklad a požičovňu literatúry, ale o plnohodnotný, moderný, prepotrebný stánok slovenskej vedy a techniky.

Treba si len želať, aby zdroje štátneho rozpočtu umožnili nerušený priebeh výstavby s cieľom uviesť dielo do používania už v tomto tisícročí.

(Z príhovoru Ing. J. Kuráka na slávnostnom začatí stavebných prác dňa 18. mája 1998)

Profesionálne organizácie informačných pracovníkov v Poľsku

J. Šach

Dlhé roky sa vedecké, potom i i vedecko-technické informácie považovali v Poľsku za oblasť bezprostredne spätú s knižnicami - vedeckými aj verejnými. V knižniciach vznikali i rôzne oddelenia, v názve ktorých sa objavoval termín „informácia“. Preto vývoj profesionálnych združení nemožno posudzovať bez histórie knižničenských organizácií, ktoré vznikli v Poľsku pomerne skoro.

V r. 1917 - ešte pred formálnou nezávislosťou krajiny - vznikol Spolok poľských knihovníkov (Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich), úlohou ktorého bola predovšetkým:

- účasť na budovaní základov knižničnej, informačnej a vydavateľskej politiky v Poľsku,
- rozvoj a podpora iniciatív v oblasti vedeckých záujmov a zdokonaľovanie profesionálnej úrovne členov,
- formovanie a rozširovanie vedeckých myšlienok, ktoré zodpovedali potrebám doby vzhľadom na úlohy knižníc v spoločnosti.

V 70. rokoch vo svete sa začal rozvoj výpočtovej techniky a jej využívanie pre spracovanie a sprostredkovanie informácií. Toto podnietilo i vznik novej profesionálnej kategórie špecialistov - informatikov. V Poľsku sa táto tendencia prejavila o niečo neskôr - v 80. rokoch. Onedlho sa skupina profesionálov - špecialistov na automatizáciu - už „nezmestila“ do obyčajných knižničenských profesií. Špecialisti z oblasti výpočtovej techniky nemali knižničenské vzdelanie a tarifné triedy nevyhovovali. Potreba takýchto pracovníkov však vzrástla nielen v oblasti vedy, ale aj v iných odvetviach. Dnes je už ťažko v knižnici zamestnať špecialistu, ktorý by pracoval s počítačom ako vlastným pracovným nástrojom, lebo v inom odvetví či súkromnom sektore dostane najmenej dvakrát väčšiu mzdu.

Táto situácia bola jedným z bezprostredných, hoci nie jediným podnetom pre vznik profesionálnej organizácie, ktorá by zjednocovala kategóriu pracovníkov zo sféry vedecko-technických informácií. Cesta však nebola ľahká a problém sa nakoniec vyriešil začiatkom obdobia sociálno-politickej a ekonomickej transformácie. Roku 1992 vznikla Poľská spoločnosť vedeckých informácií (Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej - PTIN). Podľa stanov sú jej hlavné úlohy takéto:

- účasť na formovaní podmienok nevyhnutných pre rozvoj teórie informácií,
- zdokonaľovanie organizačných a metodických aspektov informačnej činnosti vo vede, kultúre a ekonomike,
- spoluúčasť na integrácii informačnej spoločnosti (tvorcov i používateľov informácií) a poskytovanie pomoci pri riešení ich problémov,

- rozširovanie poznatkov o úlohe informácií v spoločnosti, ich význam pre vedecko-technický rozvoj i sociálno-ekonomický rozvoj krajiny.

K reálnym úspechom organizácie za uplynulé obdobie patria predovšetkým fóra vedeckých informácií, ktoré zohrali úlohy celopolskej tribúny výmeny skúseností i prezentácie výsledkov v informačnej činnosti. Treba oceniť snahu PTIN vyplniť medzeru na poľskom trhu špeciálnych periodík - vydávanie bulletinu *Przegląd Informacji Naukowej i Technicznej* a štvrťročníka *Praktyka Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*.

Roku 1994 vznikla v Poľsku ešte jedna organizácia - Spolok profesionálnych informácií (*Towarzystwo Informacji Profesjonalnej - TIP*). Jeho úlohou je:

- zastupovať záujmy svojich členov v orgánoch štátnej správy a vo vzťahu k druhým organizáciám a inštitúciami v zahraničí a v Poľsku,
- podporovať propagáciu poľských informačných prameňov na vnútornom i zahraničnom trhu,
- zabezpečovať formovanie a aktualizáciu a dodržiavanie princípov etiky v oblasti tvorby a rozširovania informácií,
- organizovať profesionálne vzdelávanie v oblasti tvorby, zhromažďovania a využívania profesionálnych informácií,
- rozvíjať vydavateľskú činnosť v súlade s úlohami spolku.

Široký záber činnosti sa odrazil aj v skladbe členov spolku, medzi ktorými sú vedci, pracovníci štátnej administratívy, rôznych inštitúcií, venujúci sa informačným otázkam, pracovníci súkromných firiem (ako Centrum vyhľadávania profesionálnych informácií, *Teledreson Stratus* a i.).

Uplynul iba krátky čas, aby sa hodnotili výsledky TIP. Treba však oceniť organizáciu účasti Poľska na medzinárodnom podujatí v Londýne *On-line Information*, zabezpečenie účasti na piatich konferenciách a výstavách *EuroInfo Poland*.

Pôsobenie troch profesionálnych organizácií, ktoré združujú informačných pracovníkov v Poľsku, odráža potreby spoločnosti. Priority problémom teraz sú pre všetkých právne otázky informačnej činnosti, ktoré treba zosúladiť so štandardmi EÚ a medzinárodných organizácií. V tejto oblasti treba ešte veľa urobiť.

Prameň: NTI 1, 1997, č. 11

Výtah pripravila a spracovala L. Čelková

Rómovia v ČR majú svoju odbornú knižnicu

Blahoslav Španiel

Už asi 5 rokov existuje v Brne svojím poslaním i skladbou fondov celkom ojedinelá odborná knižnica, ktorá je súčasťou Múzea rómskej kultúry.

V súčasnosti knižnica obsahuje okolo 850 knižničných jednotiek, z toho 110 periodík (časopisov a periodických zborníkov). Súčasťou knižničného fondu sú i duplicitné výtlačky diplomových prác absolventov vysokých škôl. Knihy i časopisy sa dopĺňujú podľa možnosti vždy aspoň po dvoch výtlačkoch, pretože v budúcnosti (po získaní potrebných priestorov) sa počíta s rozdelením knižnice na dve časti, z ktorých jedna bude mať konzervačný (archívny) charakter a druhá bude sprístupnená pre štúdium odbornej i širšej verejnosti.

Obsahovo sa knižnica zaoberá výhradne rómskou problematikou, ktorej nemusí byť venovaná celá publikácia, ale napríklad len jedna kapitola alebo článok v zborníku či časopise. Zo všeobecných publikácií musia byť k dispozícii informačné pomôcky a jazykové slovníky. Prechod od všeobecnej literatúry k problematike čisto rómskej tvoria knihy a časopisy venované národnostným menšinám a obhajobe ich práv vo väčšinovej spoločnosti. Ide hlavne o zborníky prác z medzinárodných konferencií alebo správy o stave minorít v jednotlivých častiach sveta.

Predmetom odborného štúdia v knižnici MRK môžu byť nielen čisto vedecké práce z oblasti romológie, všeobecnej a kultúrnej histórie, národopisu, štatistiky (najmä demografie), politológie, vied o umení a pod., ale i publikácie populárne, ktoré okrem toho, že často obsahujú aj významné fakty pre neskoršie využitie v odbornej práci, sú tiež dokladom meniacich a vyvíjajúcich sa postojov ich autorov k rómskej problematike. V predchádzajúcom období táto popularizujúca literatúra zdôrazňovala romantiku a exotickosť kočujúcich Cigánov, dnes v nej nachádzame väčšinou problémy spoločensko-politické a sociálne (nezamestnanosť, bývanie, kriminalita, školské vzdelanie, postoje nerómskych obyvateľov k Rómom a pod.). Spoločný je pre staršiu i súčasnú populárnu literatúru záujem o svojráznu rómsku kultúru, najmä o hudbu, spev a tanec. (...)

Žiadne problémy nerobí získavanie domácej literatúry alebo literatúry zo Slovenskej republiky. Knižnica je však až prekvapivo široko dopĺňovaná materiálmi s rómskou tematikou z mnohých európskych krajín. (...) Vzhľadom k veľkému množstvu krajín, v ktorých žijú rómske komunity a kde je vydávaná literatúra získavaná do knižnice MRK, bude štúdiom tejto literatúry dosť náročné na jazykové znalosti. (...)

Za krátky čas svojho trvania knižnica nemohla získať niektoré staršie významné diela, ktoré sa výlučne alebo sčasti venujú rómskej problematike. Zo súčasnej literatúry sú značné medzery najmä v kompletnosti radu časopisov. I keď niektoré z nich sú zastúpené iba jedným alebo niekoľkými číslami (ich pôvod možno väčšinou hľadať v daroch privezených z cudziny), upozorňujú aspoň na svoju existenciu a umožňujú urobiť si predstavu o ich zameraní alebo kvalite.

V knižnici sú niektoré základné práce venované všeobecnej histórii Rómov a ich sociálnemu a kultúrnemu postaveniu. Početná je literatúra o cigánskom holokauste v období druhej svetovej vojny. Rad samostatných publikácií informuje o živote rómskeho etnika v jednotlivých krajinách. Veľa samostatných publikácií i časopiseckých či zborníkových štúdií sa zaoberá rómskou problematikou z hľadiska jednotlivých vedných odborov. Sociológia, demografia a štatistika rómskeho obyvateľstva je reprezentovaná len

českými a slovenskými prácami. Sú tu slovníky a iné publikácie venované rómčine v jednotlivých krajinách či regiónoch.

Pôvodná rómska beletria vydávaná v rómskom jazyku nemá dosiaľ dlhú tradíciu, napriek tomu jej zastúpenie je v knižnici MRK pomerne značné, a to i pokiaľ ide o rómskych autorov zo zahraničia. Menej sa vydáva nerómska literatúra v rómskych prekladoch. Sú tu i preklady z rómskej literatúry do češtiny alebo slovenčiny, knihy pre deti vydávané v rómčine, preklady diel našej i svetovej literatúry atď. Knižnica má i rad zbierok rómskych piesní a knihy o rómskych tanečných súboroch. Samostatný fond mimo knižnice tvorí zbierka magnetofónových kaziet. Významnú zložku knižnice MRK tvorí pedagogická literatúra.

Knižnicu MRK možno zaradiť medzi zaujímavé a hodnotné odborné knižnice. Svojou skladbou i spracovaním je kvalitnou súčasťou múzejných zbierok a pri ďalšom bežnom i retrospektívnom dopĺňovaní sa stane významnou základňou literárneho štúdia svojho odboru - romistiky.

Prameň: Čtenář 50/1998, č. 2, s. 36-37.

Výtah spracoval a preložil: Ing. Ján Kurák

Knižnice v procese transformácie spoločnosti

(trendy - problémy - východiská)

Novovytvorený poradný orgán ministra kultúry Ústredná knižnícka rada sa od januára 1997 intenzívne venoval spracovaniu materiálu "Knižnice v procese transformácie spoločnosti". Text bol určený Ministerstvu kultúry ČR, ale ako podklad na plánované rokovanie parlamentného výboru pre vedu, vzdelávanie, kultúru, mládež a telovýchovu o problematike knižníc. MK ČR sa bude usilovať o splnenie navrhovaných odporúčaní. Bolo tiež rozhodnuté, že Ústredná knižnícka rada začne práce na strategickom pláne rozvoja českého knihovníctva, ktorý bude formulovať základné východiská, trendy a ciele českých knižníc na začiatku budúceho tisícročia.

1 Knižnice a štát - trendy

1.1 Štát a poslanie knižníc

Na verejne prístupné knižnice sa v rozvinutých demokraciách pozerá ako na jeden z významných nástrojov praktického uskutočňovania základného ľudského práva na rovnaký prístup k informáciám, na ich slobodnú výmenu, na získavanie vedomostí a slobodné utváranie názorov. Na verejne prístupné knižnice sa dnes pozerá ako na informačné inštitúcie. Činnosť knižníc je verejnou službou a knižnice sú považované za inštitúcie verejného záujmu (pozri Manifest o verejných knižniciach). Svojím poslaním sa podieľajú hlavne na:

- sprostredkovaní a sprístupňovaní ľudského poznania tým, že vytvárajú a sprístupňujú informačné zdroje pre vedu, výskum, vzdelávanie a spoločenský rozvoj,
- celoživotnom vzdelávaní, uspokojovaní kultúrnych potrieb, nezávislom rozhodovaní a duchovnom rozvoji občanov,
- uchovávaní a ochrane národného kultúrneho dedičstva tým, že sa starajú o zbierky.

Štáty spravidla zakotvujú poslanie a činnosť knižníc do širšieho rámca štátnej informačnej politiky, ktorá je formuláciou cieľov a priorít v oblasti získavania a efektívneho využívania informácií pre spoločenský rozvoj. Knižnice sú v tomto rámci považované za podstatný článok informačnej infraštruktúry.

Neopomenuteľným motívom vplyvu štátu na činnosť knižníc je snaha dosiahnuť maximálnu efektívnosť celého systému a spolu s tým hospodárnosť pri vynakladaní prostriedkov z verejného rozpočtu. Toto je u knižníc možné dosiahnuť jedine vedomou koordináciou a kooperáciou.

Záujem štátu a jeho vplyv na knihovníctvo so súvisiacimi verejnými informačnými službami vykonávajú najrozličnejšie štátne inštitúcie, hlavne ministerstvá a ďalšie odborné, koordinačné a programové orgány. Obsah a formy ich činnosti, rozsah a dosah kompetencií sa medzi jednotlivými štátmi líšia v závislosti od ekonomického, kultúrneho a politického kontextu tej-ktorej krajiny a podliehajú neprerušenej diskusii.

1.2 Informačná politika vo vyspelých demokratických krajinách

Na konferencii Medzinárodnej telekomunikačnej únie (ITU) v Buenos Aires na jar 1994 vyhlásil viceprezident USA Albert Gore veľkorysý projekt, ktorý je dnes všeobecne známy pod skratkou GII - Globálna informačná infraštruktúra. Je do veľkej miery zameraný na sociálne stránky života spoločnosti bez hraníc jednotlivých štátov a ich zoskupení. V svojom zdôvodnení zvýraznil práve budúcu úlohu knižníc a knihovníctva: „Chcel by som dôrazne požiadať, aby táto konferencia prijala do programu svojho rokovania a tiež za svoje poslanie ukázať, akým spôsobom možno dosiahnuť, aby každá škola a každá knižnica v každej krajine na svete mohla byť pripojená k Internetu, najväčšej počítačovej sieti, aby sa vytvorila Globálna digitálna knižnica.“ Tento pojem sa udomácnil a operuje sa s ním už aj v strategických iniciatívach, ktoré ústia do plánov celosvetového rozvoja, ktorými sa zaoberajú najvyšší predstavitelia krajín tzv. skupiny G7.

Na vrcholnej schôdzke predstaviteľov krajín G7 vo februári 1995 boli formulované kľúčové problémové okruhy. Štvrtý z nich sa týka knihovníctva. Smeruje k budovaniu „globálnej elektronickej knihovníckej siete“ spájajúcej lokálne elektronicke knižnice.

USA sú považované za krajinu s „najrozvinutejšími slobodami podnikania, no s mimoriadne obmedzenými vládnyimi podpornými aktivitami zasahujúcimi do trhového, neštátneho hospodárskeho života spoločnosti. Napriek tomu sa práve tu najviac z vládnych prostriedkov na svete investuje do knihovníckych inštitúcií a programov. Koncepcnými otázkami rozvoja knihovníctva a informačných služieb sa tu sústavne zaoberajú najvyššie mocenské orgány krajiny - Kongres a Biely dom. Ten má na tieto

účely dokonca špeciálny orgán - Národnú komisiu pre knižnice a informačnú vedu (NCLIS).

Predovšetkým v USA zaujímavo chápu kľúčový význam knižníc v americkej spoločnosti na prelome tohto a budúceho storočia. Najväčší dôraz sa kladie na ich vzdelávaciu úlohu. Priamo sa spájajú s moderným životným štýlom celoživotného vzdelávania občana. Z toho vyplýva samozrejmy dôraz na ich informačnú úlohu. Knižovníctvo sa tak značnou mierou stáva predmetom záujmu všetkých projektov rozvoja amerického informačného sektora. "Zdravá demokracia potrebuje informovaných a vzdelaných občanov. Naším cieľom je do roku 2000 prepojiť všetky školy a knižnice informačnou diaľnicou" (prezident Clinton pre časopis *American Libraries* v decembri 1996).

Význam, ktorý prisudzuje knihovníctvu Európska únia, zreteľne vyplýva z pozornosti, ktorá je venovaná knihovníckej problematike v jej hlavných rozvojových programoch. Predovšetkým ide o opatrenia Európskej únie, smerujúce k urýchleniu výstavby "európskej informačnej infraštruktúry". Po Delorsovej Bielej knihe z decembra 1993 nasledovala v roku 1994 kľúčová koncepcná štúdia "Európa a globálna informačná spoločnosť" - odporúčanie Európskej rade" expertov pod vedením Martina Bangemanna. Z tohto strategického dokumentu vychádza celá súčasná európska informačná politika, počiarujúca význam knižníc najmä v celoživotnom vzdelávaní obyvateľstva.

Knižničný program EÚ stanovuje štyri konkrétne tematické okruhy, ktoré vyjadrujú zásadné priority európskej informačnej politiky v oblasti verejných informačných služieb: I. Automatizácia bibliografie, II. Medzinárodné prepojenie automatizovaných knižničných systémov, III. Nové typy informačných služieb na báze vyspelej informačnej a telekomunikačnej techniky, IV. Stimulácia európskeho informačného trhu v oblasti telematických služieb špecifických pre knižnice. Z uvedeného nepochybne vyplýva, že hospodársky vyspelý demokratický svet považuje knihovníctvo za významný sektor, bez rozvoja ktorého nie je vstup ľudstva do postindustriálnej éry mysliteľný. Knižovníctvo predstavuje základ verejných informačných služieb, ktorými sa vlády a parlamenty týchto krajín pri tvorbe modernej informačnej politiky cieľavedome zaoberajú.

1.3 Formy podpory knižníc zo strany štátu

Knižnice a ich činnosť je vo všetkých krajinách primárne financovaná ich zriaďovateľmi, t. j. obcou, školou, univerzitou, výskumným ústavom, firmou a pod. Z hľadiska zdrojov financovania ide väčšinou o rôzne formy verejných rozpočtov. Zriaďovanie knižníc súkromnými inštitúciami je skôr výnimkou. Rovnako sponzorstvo má pre knižnice len doplnkový charakter a rozpočty významne neovplyvňuje.

Okrem toho všetky vyspelé štáty vyčleňujú priamo zo svojho štátneho rozpočtu prostriedky na zabezpečenie činnosti verejne prístupných knižníc.

V prvom rade ide o priame zriaďovanie a financovanie knižníc alebo inštitúcií ústredného typu, t. j. spravidla národné knižnice, ústredné odborné knižnice, poradenské

a metodické centrá pre oblasť knihovníctva a pod. Štát tiež zabezpečuje vzdelávanie pracovníkov knižníc, resp. knihovnicke školstvo.

V ostatných prípadoch sú zo štátnych prostriedkov podporované vybrané oblasti činnosti knižníc. Najrozšírenejšou formou dotácií je účelové vynakladanie prostriedkov formou grantov do špecifických oblastí činností knižníc. Väčšinou ide o tieto oblasti:

- vypracovanie štandardov, noriem, pravidiel, metodických odporúčaní,
- výskum a vývoj v oblasti knihovníctva, využitie nových technológií, poradenská a konzultačná činnosť,
- podpora automatizácie knižničných procesov a vstupu knižníc do informačných infraštruktúr,
- podpora využívania informačných zdrojov sprístupňovaných svetovými databázovými centrami,
- podpora medziknižničnej spolupráce, financovanie regionálnych, nadregionálnych a celoštátnych funkcií, ako je vytváranie a prevádzka súborných katalógov, kooperačná katalogizácia, podpora rozvoja miestnych sietí,
- podpora dopĺňovania knižných fondov,
- podpora všeobecnej dostupnosti knižničných služieb napr. pre handicapovaných, národnostné menšiny, občanov malých obcí,
- ochrana knižných fondov, napr. mikrofilmovanie, reštaurovanie unikátnych dokumentov a zbierok,
- podpora výstavby a rekonštrukcií knižníc,
- podpora medzinárodnej spolupráce.

Najvýraznejším príkladom formulácie vplyvu štátu na rozvoj knihovníctva je knižničná legislatíva, ktorá spravidla zahŕňa:

- zákony zaoberajúce sa verejnými knižnicami, ktoré zriaďujú obce (zriaďovanie, financovanie, stanovenie funkcií, poplatkov a pod.),
- zákony, ktorými sa zriaďujú národné knižnice, prípadne iné špecializované inštitúcie ústredného charakteru,
- zákony o povinnom výtlačku,
- čiastkové predpisy a odporúčania, napr. pravidiel poskytovania medziknižničných služieb, vytvárania súborných katalógov.

Problematika knižníc sa premieta i do oblastí obecnej legislatívy, napr. rozpočtové pravidlá, colné a daňové zákony alebo zákony o ochrane kultúrnych pamiatok, ochrane dát, ochrane autorských práv a pod.

2 Hlavné problémy knižníc ČR v období transformácie spoločnosti

2.1 Všeobecné otázky

- Nie je definovaná stratégia, poslanie a cesty rozvoja verejne prístupných knižníc ako súčasť štátnej informačnej politiky v oblasti kultúry, vzdelávania, školstva, vedy a

výskumu. Až doteraz boli úvahy o informačnej politike zužované na problematiku štátneho informačného systému. Vláda vo svojom programovom vyhlásení pravidelne deklaruje podporu verejným knižniciam, ale v skutočnosti najmä verejné knižnice zriaďované obcami od roku 1989 pôsobia bez akejkoľvek aktívnej podpory štátu.

- Chýba knihovnícka legislatíva, ktorá by určila základné vzťahy medzi knižnicou, zriaďovateľom a štátom a knižnicami navzájom. Doteraz platí socialistický knižničný zákon z roku 1959.
- Zo strany štátu chýba finančná podpora pre zabezpečenie mnohých regionálnych, celoštátnych a medzinárodných funkcií knižníc, ktoré vo vyspelých krajinách štandardne zabezpečuje štát. Knižnice pôsobia v období ekonomickej a spoločenskej transformácie v nestabilnom prostredí.

2.2 Vplyv ekonomickej a spoločenskej transformácie na činnosť knižníc

Pozitívny proces odstránenia a demontáže nefunkčných centralistických štruktúr po roku 1989, napr. nefunkčnej jednotnej sústavy knižníc, mal svoju negatívnu stránku v tom, že po ňom nenasledoval žiaden pokus o vytvorenie fungujúcej siete knižničných služieb.

Služby knižníc sa vďaka knihovníkom a informačným pracovníkom, vďaka zotrvačnosti systému, ktorý knižnice vytvárajú, nezrútil do úplného chaosu a nedošlo ani k lavínovému rušeniu verejných knižníc. Aktivity knižníc však v súčasnosti prebiehajú väčšinou izolovane.

Po novembri 1989 dochádzalo v súvislosti s ekonomicou a spoločenskou transformáciou v oblasti knihovníctva k živelným premenám:

- Došlo k hromadnej likvidácii pracovísk a informačných fondov sústavy vedeckých, technických a ekonomických informácií (VTEI). Spolu s pracoviskami boli spravidla likvidované unikátne knižničné fondy a informačné zdroje.
- Pre stále väčšie skupiny občanov sa zhoršuje dostupnosť ku knižničným službám.
- V rozpore s celosvetovým trendom dochádza k obmedzovaniu rozsahu a atraktívnosti služieb.
- V mnohých mestách sú verejné knižnice zbavované rozhodovacích právomocí (napr. pri dopĺňovaní knižničných fondov). Často strácajú právnu subjektivitu a stávajú sa organizačnou zložkou iného kultúrneho zariadenia s celkom odlišným poslaním a funkciami, napr. galérie, múzeá. Spolupráca s inými knižnicami je tak viazaná na vôľu a pochopenie vedenia tohto kultúrneho „kombajnu“. Dochádza tiež k zneužívaniu verejných knižníc na vykonávanie celkom odlišných funkcií.
- Zmenou zriaďovateľa postupne dochádza k rušeniu alebo obmedzovaniu regionálnych funkcií knižníc.

2.3 Dôsledky obmedzeného financovania knižníc

2.3.1 Pravidlá hospodárenia

Teraz platné rozpočtové pravidlá pre rozpočtové a príspevkové organizácie, medzi ktoré knižnice patria, majú výrazne demotivujúci charakter a ich aplikácia vedie v dôsledku

toho až k nehospodárnosti pri vynakladaní rozpočtových prostriedkov z verejných rozpočtov, ktoré sú i tak kriticky nízke.

2.3.2 *Doplňovanie knižných fondov*

Nedostatočné financovanie verejne prístupných knižníc sa najviac prejavuje v obmedzovaní nákupu novej literatúry do knižničných fondov, čo vedie priamo k redukcii rozsahu a kvality knižničných služieb. V knižničných fondoch nie sú dostatočne zastúpené i iné druhy médií než knihy, napr. zvukové, audiovizuálne dokumenty a hlavne elektronické publikácie na CD-ROM. Knižnice strácajú schopnosť plniť svoju základnú spoločenskú funkciu, t. j. zabezpečiť všeobecnú dostupnosť k informáciám a publikovaným dokumentom všetkým občanom. Dochádza k prudkému znižovaniu rozsahu a obsahu informačných zdrojov na území štátu. Tento výpadok je v budúcnosti nenahraditeľný.

Od začiatku 90. rokov dochádza k postupnému poklesu reálneho objemu finančných prostriedkov, ktoré môžu knižnice venovať na nákup literatúry. Príčinou je celkové obmedzovanie rozpočtov knižníc v spojení s trvalým rastom cien literatúry a prevádzkových a mzdových nákladov. Prevádzkové a mzdové náklady sú pre knižnice fixnými nákladmi, ktoré môžu ovplyvniť len veľmi obmedzene (rast cien energií, nájmu, poštovného, materiálov, zariadení alebo zvyšovanie tarifných miezd).

Kritická je situácia knižníc, ktoré sú financované z rozpočtu MK ČR, t. j. Národnej knižnice ČR, Knižnice Národného múzea, Moravskej zemskej knižnice a ôsmich štátnych vedeckých knižníc. Knižnice financované z rozpočtu MK ČR majú pritom zásadný podiel na zabezpečovaní dostupnosti publikovaných dokumentov predovšetkým pre vzdelávanie, vedu, výskum a akúkoľvek odbornú prácu.

Ako priam katastrofickú je možné hodnotiť situáciu v oblasti dopĺňovania zahraničnej literatúry, ktorá je v rozhodujúcej miere určená pre odbornú vedeckú a výskumnú činnosť a štúdiom na vysokých školách. Objem zahraničnej literatúry, ktorú získavajú knižnice v ČR, nie je schopný sprostredkovať informácie o stave svetového poznania pre celý rad odborov.

Rozsah nákupu zahraničnej literatúry bol už pred aj rokom 1989 finančne značne redukovaný, ale v tomto období malo redukovanie v mnohých prípadoch politický motív. V súvislosti s terajšou situáciou možno hovoriť o informačnom embargu, ktoré má a zrejme bude mať vplyv na kvalitu odbornej a vedeckej práce, ako i na celú oblasť vzdelávania. Pre túto oblasť je odborná literatúra pracovným nástrojom tak, ako sú laboratória, výpočtová technika či vedecké prístroje. K prudkému poklesu dopĺňovania knižníc zahraničnou literatúrou dochádza v období, keď napr. výrazne rastie počet študentov na vysokých školách.

2.3.3 *Priestorové zabezpečenie knižníc*

V dôsledku nedostatku finančných prostriedkov sa naďalej zhoršuje priestorové zabezpečenie činnosti knižníc. Veľa knižníc sa stretáva s dôsledkami reštitúcií a museli sa často presťahovať do kvalitatívne horších a menších priestorov.

2.3.4 Vybavenie knižníc výpočtovou a komunikačnou technikou

Úroveň automatizácie knižničných procesov a využitia výpočtovej a komunikačnej techniky výrazne zaostáva oproti ostatným krajinám. Zatiaľ čo v rozvinutých krajinách sú knižnice postupne automatizované už od polovice 60. rokov, v našich podmienkach sa masívny proces automatizácie začal fakticky až začiatkom 90. rokov. Primárne nasadenie výpočtovej techniky, proces retrokonverzie klasických lístkových katalógov do elektronickej podoby, tvorba a prevádzka báz dát, zapájanie knižníc do sietí vrátane Internetu, vyžaduje mimoriadne investičné prostriedky.

Iba vysokoškolské knižnice získali v tejto oblasti určitý náskok. Vysoké školy boli ako prvé prepojené počítačovou sieťou CESNET, čo znamenalo i postupné pripojenie ich knižníc. No i tak nedosiahli štandardnú úroveň zahraničných vysokých škôl.

Prvý významnejší pokus o priblíženie stavu českého knihovníctva k štandardu civilizovaných krajín (projekt vybudovania automatizovanej siete českých a slovenských knižníc CASLIN) bol v roku 1992 iniciovaný a financovaný americkými nadáciami.

2.3.5 Personálne zabezpečenie knižníc

Limitujúcim a z hľadiska dlhodobej perspektívy kritickým faktorom pre činnosť verejných knižníc je ich personálne zabezpečenie. V zahraničí je knihovnícka profesia z hľadiska náročnosti či mzdového ohodnotenia najčastejšie porovnávaná s profesiou pedagógov na rôznych stupňoch škôl. Najmä v súvislosti s komplexnou automatizáciou knižničných procesov, pripájaním do sietí a s požiadavkami na spoluprácu v medzinárodnom kontexte neustále rastú požiadavky na kvalifikáciu knihovníkov. Neoddeliteľnou súčasťou znalosti knihovníckej profesie je dnes aktívna práca s výpočtovou a komunikačnou technikou, vyhľadávanie v domácich a zahraničných bázach dát vrátane solídnych znalostí niekoľkých svetových jazykov.

V posledných rokoch sa stále výraznejšie potvrdzuje tendencia absolventov stredoškolského i vysokoškolského štúdia nenastupovať do knižníc, ale si voliť zamestnanie v podstatne lukratívnejších oblastiach, napr. bankách, obchodných oddeleniach veľkých firiem, pre ktoré majú výbornú kvalifikáciu. Hlavnou príčinou tohto javu sú mzdové podmienky, ktoré knižnice môžu ponúknuť.

Vo väčšine knižníc nie je zabezpečený dostatok zdrojov na odmeňovanie pracovníkov. Nedostatok finančných zdrojov vyvoláva tlak na zaraďovanie pracovníkov knižníc do nižších tarifných tried, než to zodpovedá skutočným nárokom na vykonávané činnosti.

3 Odporúčania Ústrednej knižničnej rady Ministerstvu kultúry ČR

1. Iniciovať v spolupráci s ostatnými zainteresovanými rezortmi (napr. MŠMT, MV, MZ, Úrad pre štátny informačný systém a pod.) tvorbu štátnej informačnej politiky a

formulovať priority vo vzťahu ku knihovníctvu v súlade s informačnou politikou Európskej únie a ďalšími medzinárodnými normami a odporúčaniami.

2. Na základe definovaných priorít vypracovať strategický plán ďalšieho rozvoja českého knihovníctva.
3. Začať systematické práce na príprave knihovníckej legislatívy, ktorá bude riešiť hlavne:
  - otázky súvisiace so zriaďovaním a financovaním verejných knižníc v pôsobnosti obcí a postavenie štátnych vedeckých knižníc,
  - postavenie Národnej knižnice ČR,
  - poskytovanie medziknižničných služieb, správa knižných fondov vrátane ochrany konzervačných a unikátnych dokumentov a pod. v rámci všetkých knižníc ČR.
4. Presadiť pokračovanie projektu Rozvoj informačných sietí verejných knižníc v ďalších rokoch.
5. V rámci štátneho rozpočtu vyčleniť v súlade so stanovenými prioritami finančné zdroje na podporu činností knižníc formou účelových dotácií a grantov hlavne v oblastiach:
  - regionálnych funkcií, kooperácie a spoločného využívania informačných zdrojov a fondov knižníc,
  - dostupnosti knižničných služieb v malých obciach a pre menšinové skupiny občanov,
  - dopĺňovanie knižničných fondov a jeho koordinácie pri budovaní fondov zahraničnej literatúry a špeciálnych dokumentov, najmä pre potrebu vzdelávania, vedy a výskumu,
  - podpory výstavby a rekonštrukcií knižníc.
6. Usilovať sa o zmenu rozpočtových pravidiel vrátane podpory viaczdrojového financovania knižníc. Spracovať ukazovatele pre činnosť verejných knižníc zriaďovaných obcami s cieľom zabezpečiť úroveň financovania ich činnosti zo strany zriaďovateľov v súlade s odporúčaním UNESCO.
7. Inciovať zmenu Katalógu prác (79/1994 Sb.) tak, aby zodpovedal náročnosti a významu knihovníckej profesie v súlade so súčasnými trendmi rozvoja informačnej činnosti.
8. V terajšom rámci inštitucionálnej štruktúry knižníc podporovať poradenskú, informačnú a metodickú činnosť pre oblasť knihovníctva.

Terminologická poznámka:

pojmom „knižnica“ sú označované verejne prístupné knižnice poskytujúce verejné služby, napr. verejné knižnice zriaďované obcami, ústredné knižnice zriaďované orgánmi štátnej správy, vysokoškolské knižnice a tiež informačné inštitúcie bývalej sústavy vedeckých a ekonomických informácií, pokiaľ poskytujú služby verejnosti.

Prameň: Národní knihovna, 8, 1997, č. 3, str. 103-110.

Výtah pripravil a preložil: Ing. J. Kurák

PhDr. Jozef CIFFRA - 60-ročný

Narodil sa 1. januára 1938 vo Veľkých Dvoranoch. Vyštudoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského filológiu v roku 1961 a knihovníctvo v roku 1967. Práci vo významných slovenských knižniciach sa venuje už 35 rokov - od ukončenia vysokoškolského štúdia až do súčasných dní.

Bol riaditeľom Ústrednej knižnice Lekárskej fakulty Univerzity Komenského (v rokoch 1963-1990) a Slovenskej lekárskej knižnice (v rokoch 1990-1991).

V roku 1992 prešiel do Univerzitnej knižnice v Bratislave, kde pracoval najprv ako vedúci odboru dopĺňovania fondov, neskôr námestník riaditeľa a v roku 1997 sa stal jej riaditeľom.

V súčasnosti sa aktívne podieľa na činnosti Slovenskej asociácie knižníc, najmä na činnosti jej sekcie verejných knižníc; je členom správnej rady SAK.

Pri príležitosti jeho významného životného jubilea mu za doterajšiu dlhoročnú činorodú prácu v našom knihovníctve úprimne ďakujeme.

Želáme mu veľa ďalších pracovných a osobných úspechov a dlhé roky čo najpevnejšie zdravie.

(j. k.)

** Stanovisko EBLIDA k návrhu Smernice o harmonizácii niektorých aspektov autorského a s ním súvisiaceho práva v rámci informačnej spoločnosti*

EBLIDA zastrešuje knižničné, informačné a dokumentačné asociácie a všetky typy knižníc v Európe. Organizácia bola založená roku 1992 a stabilizovala sa ako spojovací článok medzi európskymi inštitúciami a knižničnými a informačnými odborníkmi. V súčasnosti združuje viac ako 95 000 európskych knižníc.

I. COPYRIGHT V RÁMCI INFORMAČNEJ SPOLOČNOSTI

Európska knihovnícka a informačná verejnosť podporuje úsilie o zabezpečenie dôslednej ochrany duševného vlastníctva. V digitálnom veku je nevyhnutná harmonizácia práva duševného vlastníctva na európskej i medzinárodnej úrovni. EBLIDA je presvedčená, že ekonomické a morálne záujmy autorov a vlastníkov práv je nutné v novom digitálnom prostredí primerane chrániť, ale súčasne sa musí nájsť spôsob, ako zabezpečiť každému záujemcovi prístup k informáciám a poznatkom.

Aj keď európska knihovnícka a informačná verejnosť považuje za dôležité nájsť riešenie problémov, ktoré digitálna technológia spôsobuje vlastníkom copyright dúfa, že predložená smernica rozšíri oblasť copyrightu len do takej miery, aby nepoškodila úsilie členských štátov vytvoriť a rozvinúť nové informačné, hlavne multimediálne produkty a služby.

Pokiaľ bude copyright obmedzovať využívanie informácií, bude to mať nepriaznivý dosah na rozvoj prosperujúceho a konkurencieschopného trhu s informačnými produktmi v Európe.

EBLIDA súhlasí s názorom, že určitá regulácia trhu je nutná a že je potrebné dohodnúť sa, čo je a čo nie je zákonné. Bude však trvať na tom, aby Komisia starostlivo zvažila možné dôsledky navrhovanej legislatívy, ktorá by mohla spôsobiť spomalenie toku informácií, čo následne ovplyvní služby v oblasti vzdelávania a obchodu, prípadne utlmí rozvoj nových informačných produktov a služieb označených Európskou úniou ako budúci zdroj ekonomickej aktivity a súťaživosti.

V súvislosti s predchádzajúcim kontextom je Preambula A zhodná s Parlamentnou rezolúciou o informačnej spoločnosti, kultúre a vzdelávaní (Morgan Report A4-0325/96) z 13. marca 1997: "Európsky model informačnej spoločnosti musí byť formovaný demokratickými, sociálnymi, kultúrnymi a vzdelávacími princípmi a nemôže byť ovládaný (iba) ekonomickými a technickými záujmami."

Úspech informačnej spoločnosti v rámci EÚ vo veľkej miere závisí od efektívneho umožnenia celoživotného vzdelávania pre všetkých obyvateľov únie. V tomto procese hrajú knižnice kľúčovú úlohu.

EBLIDA sa obáva, aby sa v budúcnosti nedospelo k takému stavu, že sa akýkoľvek materiál nebude dať prehliadať, čítať, používať alebo rozmnožovať bez povolenia, prípadne poplatku.

II. NEVYHNUTNOSŤ VÝNIMIEK V LEGISLATÍVE COPYRIGHTU

EBLIDA žiada, aby sa venovala dostatočná pozornosť názorom, ktoré sa týkajú výnimiek a obmedzení, potrebných na udržanie rovnováhy v oblasti copyrightu. V informačnej spoločnosti zohrávajú knižnice úlohu tzv. vstupnej brány k zdrojom informácií v rámci globálnych informačných dialnic. Súčasná spoločnosť je závislá od demokratického prístupu k informáciám. Copyright chráni nielen práce vlastníkov autorských práv, ale aj prístup k nim ihneď po ich vydaní. Tento prístup by mal byť považovaný za predmet občianskeho práva a nie iba za predmet obchodu. Je spoločensky nutné udržiavať rovnováhu medzi právami autorov a záujmami verejnosti, hlavne v oblasti vzdelávania, výskumu a sprístupňovania informácií. Táto požiadavka bola vyjadrená i v Bernskej konvencii z roku 1986 a potvrdená 157 štátmi v Preambule nedávno prijatej Dohody WIPO (Svetová organizácia pre duševné vlastníctvo) o copyrighte.

Primeraná úroveň sprístupňovania a využívania informácií chránených copyrightom v digitálnom prostredí by mala byť zaručená tým, že sa prostredníctvom štatutárnych opatrení zabezpečí možnosť realizácie nasledujúcich činností, ktoré by sa nemali vzťahovať len na verejné knižnice alebo archívy, ale na všetky typy knižníc:

- prehliadanie, počúvanie a rozmnožovanie digitálnych materiálov pre súkromné, výchovné a výskumné účely v knižniciach a archívoch,
- digitálne rozmnožovanie pre archívne a konzervačné účely v rámci knižníc a archívov,
- rozmnožovanie obmedzeného počtu strán digitálnej práce na papierovom nosiči alebo na diskete v rámci knižníc a archívov pre vlastných užívateľov,
- rozmnožovanie zvukových, vizuálnych alebo audiovizuálnych záznamov súkromnými osobami pre osobnú potrebu a nekomerčné ciele.

III. ZÁKLADNÉ PROBLÉMY VYPLÝVAJÚCE Z NAVRHOVANEJ SMERNICE EÚ O AUTORSKOM PRÁVE

1. Smernica by neumožňovala členským štátom poskytovať knižniciam iné výnimky okrem tých, ktoré sú vymenované v texte smernice (časť 22).
2. Navrhovaná smernica by mohla schváliť všetky obmedzenia v zozname výlučne ako možnosť voľby pre členské štáty (č. 24), okrem obmedzenia v čl. 5.1. To znamená, že by sa všetky obmedzenia mohli zosúladiť, čím sa zároveň zabezpečí rovnováha v oblasti copyrightu.

3. Smernica považuje „premietanie na obrazovke“ za súčasť sprístupňovania informácií. Neposkytuje knižniciam žiadne výnimky z práva na sprostredkovanie informácií verejnosti. To znamená, že knižnice by nemohli umožňovať užívateľom prezeranie elektronických materiálov bez zvláštného povolenia, pokiaľ slúži na súkromné štúdium alebo vzdelávanie, dokonca ani v priestoroch knižnice. Jednorazové súkromné vyhľadanie digitálnej informácie v knižnici by si vyžadovalo povolenie autora.
4. Smernica v navrhovanom znení by zbytočne obmedzovala všetky výnimky, napr.:
  - „inštitúcie sprístupňujúce informácie verejnosti“ (čl. 5.2 (c)); formulácia zahŕňa verejnú a národnú knižnicu, ale vylučuje niektoré akademické, školské alebo odborné knižnice,
  - „využívanie výhradne na účely ilustrácie výučby alebo vedeckého výskumu“(čl. 5.3 (a)), čím sa vylučujú ďalšie vzdelávacie ciele a nevedecký výskum,
  - „na využívanie v prospech zrakovo a sluchovo postihnutých osôb“ (čl. 5.3 (b)); znenie vylučuje ľudí s inými postihnutiami, napr. poruchami čítania a inak handicapovaných.
5. Komisia navrhla opätovne prehodnotenie postavenia kopírovania na súkromné účely v digitálnom prostredí (časť 26), čo by mohlo viesť k jeho úplnému obmedzeniu.
6. Smernica obsahuje ustanovenia, ktoré sa vzťahujú na právnu ochranu riadiacich systémov (čl. 6). Je v záujme knižníc, informačných a archívnych inštitúcií sledovať dosah riadiacich systémov, zameraných na elektronický copyright, pri realizácii výnimiek z autorského a príbuzných práv. Pre aktivity povolené vlastníckmi copyrightu alebo legislatívou by mala existovať možnosť vyhnúť sa technickým predpisom, pretože by sa tým uľahčila výroba a predaj zariadení, ako aj legálnych kópií.

IV. VÝZNAM PRÍSTUPU K INFORMÁCIÁM

Ak návrh smernice nebude obsahovať zoznam primeraných výnimiek, vážne obmedzí snahu EÚ umožniť celoživotné vzdelávanie všetkým obyvateľom, ktoré tvorí základ informačnej spoločnosti. Bude tiež brzdiť úsilie únie spájať knižnice, vzdelávacie a ďalšie odborné inštitúcie (vrátane škôl) do siete informačných dialnic, ktoré by zabezpečili prístup k informáciám pre všetkých užívateľov.

Zámerom EÚ je dosiahnuť, aby bol prístup k informáciám v rámci navrhovanej smernice regulovaný prostredníctvom licenčných mechanizmov. V prostredí, v ktorom je možné vytvoriť monopol na informácie, by sa mohli občania, knižnice alebo archívy dostať do takmer nezvládnuteľnej pozície vyjednávatelov, podliehajúcich zmluvným záväzkom vlastníkov práv. Preto je nutné, aby existovali zákonné opatrenia v oblasti výnimiek, aplikovateľné vo všetkých krajinách EÚ, ktoré by zabezpečili prístup k informáciám a možnosť kopírovania na súkromné, vzdelávacie a výskumné účely.

Ak sa nebude počítat s týmito výnimkami a nebudú existovať vhodné licenčné mechanizmy, knižnice, univerzity, dokumentačné strediská a archívy nebudú môcť:

- premietat' na obrazovke (zobrazovat' pomocou počítača) elektronické materiály chránené copyrightom v rámci knižnice,

- umožniť miestnym užívateľom prezerat' a počúvať chránené elektronické materiály na súkromné alebo vzdelávacie účely,
- umožniť miestnym užívateľom zhotovovať si digitálne kópie na súkromné alebo vzdelávacie účely,
- sprístupniť vzdialeným užívateľom digitálne materiály na súkromné alebo vzdelávacie účely,
- vyhotovovať digitálne kópie prác na konzervačné alebo archívne účely,
- posielat' chránené materiály prostredníctvom FTP alebo elektronickej pošty iným knižniciam,
- posielat' chránené materiály prostredníctvom FTP alebo elektronickej pošty študentom alebo personálu v rámci inštitúcie.

Všetky tieto činnosti sa bežne realizujú na nekomerčnej báze.

V. NEVYHNUTNÉ ZMENY V NAVRHovANEJ SMERNICI

Časť (21)

1. Pôvodný text navrhovanej smernice

Rovnováha práv a záujmov medzi rôznymi kategóriami vlastníkov práv, ako aj medzi rozličnými kategóriami vlastníkov práv a užívateľov predmetu ochrany musí byť zabezpečená; (...)

2. Úprava, ktorú navrhuje EBLIDA

Rovnováha práv a záujmov medzi rôznymi kategóriami vlastníkov práv ako aj medzi rozličnými kategóriami vlastníkov práv a užívateľov predmetu ochrany musí byť zabezpečená preto, aby zaistila rovnováhu medzi ochranou vlastníkov práv a ochranou iných dôležitých spoločenských hodnôt, ako napr. záujem o vzdelávanie, výskum a požiadavku verejnosti mať prístup k informáciám.

3. Zdôvodnenie

Počas diplomatickej konferencie WIPO v roku 1996 bola preambula dohody WIPO pozmenená tak, že vyjadruje špecifický význam uvedených „iných dôležitých spoločenských hodnôt“. Nové problémy, ktoré vznikli v súvislosti s copyrightom v digitálnom prostredí, nie sú iba problémami v oblasti copyrightu, ale spoločnosti ako celku. **Za prejav uznania uvedených dôvodov treba považovať skutočnosť, že zmluva WIPO sa niekoľkokrát zmieňuje o „vzdelávaní“, „výskume“ a „prístupe k informáciám“.**

Časť (22)

1. Pôvodný text navrhovanej smernice

Táto smernica poskytuje úplný zoznam výnimiek týkajúcich sa práva na reprodukciu, resp. kopírovanie a práva na sprostredkovanie informácií verejnosti; niektoré výnimky sa vzťahujú len na právo na reprodukciu; zoznam počíta s odlišnými právnymi tradíciami v členských štátoch Európskej únie, aj keď si zároveň kladie za cieľ vytvorenie fungujúceho vnútorného trhu; je žiaduce, aby sa členské štáty v otázkach výnimiek zhodli v spôsobe ich aplikácií, čo sa zúročí pri tvorbe legislatívnych noriem v budúcnosti.

2. Úprava, ktorú navrhuje EBLIDA

Táto smernica poskytuje záväzný zoznam výnimiek v minimálnom rozsahu týkajúcich sa práva na reprodukciu a práva na sprostredkovanie informácií verejnosti; niektoré výnimky sa vzťahujú len na právo na reprodukciu; zoznam počíta s odlišnými právnymi tradíciami v členských štátoch, čím im poskytuje možnosť zahrnúť do copyrightu i ďalšie výnimky, ktoré sú tradične autorizované v zhode s národnou legislatívou, aj keď si zároveň kladie za cieľ vytvorenie fungujúceho vnútorného trhu; je žiaduce, aby sa členské štáty v otázkach výnimiek zhodli v spôsobe ich aplikácií, čo sa zúročí pri tvorbe legislatívnych noriem v budúcnosti.

3. Zdôvodnenie

Skutočné zosúladenie sa docieli len vtedy, ak budú mať najdôležitejšie výnimky takú záväznú podobu, akú majú už existujúce a novovznikajúce právne normy so širším záberom vytvorené v záujme udržiavania rovnováhy v oblasti copyrightu. Z tohto dôvodu EBLIDA žiada záväzný zoznam výnimiek v minimálnom rozsahu a zároveň žiada vyčleniť priestor na zakomponovanie dodatočných výnimiek odrážajúcich jednotlivé národné špecifiká členských štátov (pozri návrh nového článku 5.2(i)).

Článok 5. Výnimky z reštriktívnych zákonov, vytýčené v čl. 2 a 3

Čl. 5.2 Výnimky z práva na reprodukciu

1. Pôvodný text navrhovanej smernice

Členské štáty sú oprávnené vytýčiť obmedzenia k výhradnému právu na reprodukciu, ktoré zaručuje čl. 2 v nasledujúcich prípadoch:

2. Úprava, ktorú navrhuje EBLIDA

Členské štáty majú za povinnosť vytýčiť obmedzenia k výhradnému právu na reprodukciu, ktorý zaručuje čl. 2 v nasledujúcich prípadoch:

3. Zdôvodnenie

Návrh smernice ponecháva pre členské štáty všetky výnimky uvedené v čl. 5.2 a 5.3 výlučne ako možnosť voľby (časť 24). To znamená, že týmto budú výnimky zosúladené a zároveň sa zabezpečí rovnováha v oblasti copyrightu. Skutočné zosúladenie sa docieli len vtedy, ak budú mať najdôležitejšie výnimky takú záväznú podobu, akú majú už existujúce a novovznikajúce právne normy so širším záberom vytvorené kvôli udržiavaniu rovnováhy v oblasti copyrightu. Z tohto dôvodu EBLIDA žiada záväzný zoznam výnimiek v minimálnom rozsahu a ponecháva priestor členským štátom na doplnenie ďalších s ohľadom na špecifické národné podmienky (pozri návrh nového čl. 5.2(1)).

Článok 5.2(c)

1. Pôvodný text navrhovanej smernice

[Členské štáty sú oprávnené vytyčiť obmedzenia k výhradnému právu na reprodukciu, ktoré zaručuje čl. 2 v nasledujúcich prípadoch:]

s ohľadom na špecifické zákony týkajúce sa práva na reprodukciu pre inštitúcie sprístupňujúce informácie verejnosti, ktoré však nepredstavujú ani priame ani nepriame ekonomické ani komerčné zvýhodnenie;

2. Úprava, ktorú navrhuje EBLIDA

[Členské štáty majú za povinnosť vytyčiť obmedzenia k výhradnému právu na reprodukciu, ktoré zaručuje čl. 2 v nasledujúcich prípadoch:]

s ohľadom na špecifické zákony týkajúce sa práva na reprodukciu vykonávané v alebo prostredníctvom knižníc, archívnych alebo vzdelávacích inštitúcií poverených členskými štátmi, ktoré nie sú a priori priamo alebo nepriamo ekonomicky alebo komerčne zvýhodnené, vrátane reprodukcie na účely archivovania a uchovávanía.

3. Zdôvodnenie

Revízia je menej reštriktívna a zahŕňa všetky druhy knižníc a archívnych inštitúcií zriadených pomocou verejných fondov, ktoré slúžia potrebám širokej verejnosti. Knižnice a archívy by mohli stanoviť svojim používateľom druh poplatkov, ktorý by pokryl možné náklady vyplývajúce zo špecifických zákonov o reprodukcii. Musí sa to však zabezpečiť tak, aby nedošlo k porušeniu práva na reprodukciu. Táto explicitná výnimka musí byť zaručená na úrovni celej EÚ, aby bolo zabezpečené dodržiavanie tohto základného ustanovenia, umožňujúceho prístup k informáciám a uchovanie nášho kultúrneho dedičstva.

Článok 5.2(d) nový

1. Nový text, ktorý navrhuje EBLIDA

[Členské štáty majú za povinnosť vytýčiť obmedzenia k výhradnému právu na reprodukciu, ktoré zaručuje čl. 2 v nasledujúcich prípadoch:]

využívanie pre vzdelávanie, výuku, výskum, ale i na súkromné účely v prípade, že je zdroj jasne určený a použitie na nekomerčné účely je preukázané;

2. Zdôvodnenie

Navrhovaný zoznam v čl. 5.3 smernice, ktorý kombinuje odporúčanie práva na reprodukciu, ako aj právo na poskytovanie informácií verejnosti, je dvojznačný a mohol by viesť k dezinterpretácii a reštriktívnym opatreniam. EBLIDA naliehavo žiada vypracovanie zoznamu záväzných obmedzení k obojm právam v dvoch rozličných článkoch. V čl. 5.2(d) a 5.2(e) sú zahrnuté aj zmeny, ktoré navrhuje EBLIDA.

Predložené pozmeňovacie návrhy, ktoré vypracovala EBLIDA, sú založené na spoločnom vyhlásení týkajúcom sa čl. 1(4) v Dohode WIPO (Svetová organizácia pre duševné vlastníctvo) o copyrighte z r. 1996: „Právo na reprodukciu, ako je zakotvené v čl. 9 Bernskej konvencie, a výnimky tam uvedené sa plne aplikujú v digitálnom prostredí, najmä pri využití prác v digitálnej forme.“

Existujúca národná legislatíva, ktorá sa týka copyrightu, zahŕňa výnimky týkajúce sa kopírovania na „výchovné a výskumné účely“. Bernská konvencia stanovuje v čl. 10 (2): „Malo by byť záležitosťou legislatívy jednotlivých krajín EÚ a špeciálnych už existujúcich alebo v budúcnosti uzavretých vzájomných dohôd povoliť využívanie literárnych a umeleckých diel prostredníctvom ilustrácií v knihách, v rozhlasových, televíznych, zvukových alebo vizuálnych záznamoch určených na výučbu do tej miery, ako to stanovuje zákon, a zabezpečiť ich využívanie, ktoré bude zlučiteľné s legálnou praxou.“ Obmedzenie tohto ustanovenia len na účely kopírovania „výhradne na účely ilustrácie výučby, vzdelávania a vedeckého výskumu“ je príliš reštriktívne a podľa našej mienky (EBLIDA) vyplýva z nesprávnej interpretácie.

Znenia konkrétnych národných legislatívnych opatrení, ktoré vychádzajú zo Smernice EÚ o bázach dát z r. 1996, ponúkajú odlišnú interpretáciu tohto pojmu. Príkladom je Nemecko, kde „ilustrácia na účely výučby, vzdelávania a vedeckého výskumu“ sa v texte príslušného národného právneho dokumentu uvádza takto: „Na účely vedeckého využitia jednotlivcami, ak a v rozsahu, ktorý je pre kopírovanie nevyhnutný a pokiaľ vedecké využitie neslúži komerčným cieľom; pre personálne využitie v oblasti výučby, v nekomerčných inštitúciách zameraných na výchovu, ďalšie vzdelávanie a na výchovu k povolaniu v rozsahu nevyhnutnom pre jednu školskú triedu.“ Úprava, ktorú navrhuje EBLIDA, nasleduje v časti 24.

Pre budúcnosť knižničných služieb je veľmi dôležitá existencia práva na kopírovanie (práva na reprodukciu) na súkromné účely, ktoré je zahrnuté v čl. 5.2(d).

Článok 5.2(e) nový

1. Nový text, ktorý navrhuje EBLIDA

[Členské štáty majú za povinnosť vytyčiť obmedzenia k výhradnému právu na reprodukciu, ktoré zaručuje čl. 2 v nasledujúcich prípadoch:]

na využívanie v prospech osôb s fyzickým, mentálnym alebo výchovným handicapom, ktoré nemá komerčný charakter;

2. Zdôvodnenie

Prístup k handicapovaným osobám musí vychádzať z rovnocennej, nediskriminovanej pozície. Výnimky musia zaručiť, že transformácia z jedného programu do druhého (napr. tlačený text do Braillovho písma) umožňujúca využitie diela len na jeden účel je považovaný za plnoprávny akt.

3. Zdôvodnenie Čl. 5.2(e) nového - 5.2(h) nového

Navrhovaný zoznam v čl. 5.3 smernice, ktorý kombinuje odporúčanie práva na reprodukciu, ako aj právo na poskytovanie informácií verejnosti je dvojznačný a mohol by viesť k dezinterpretácii a reštriktívnym opatreniam. EBLIDA naliehavo žiada vypracovanie zoznamu záväzných obmedzení k obojm právam v dvoch rozličných článkoch.

Článok 5.2(f) nový

[Členské štáty majú za povinnosť vytyčiť obmedzenia k výhradnému právu na reprodukciu, ktoré zaručuje čl. 2 v nasledujúcich prípadoch:]

využívať excerptá v súvislosti s prinášaním správ o najnovších udalostiach, ak je zdroj známy a v rozsahu, v akom si to informačný účel vyžaduje;

Článok 5.2(g) nový

[Členské štáty majú za povinnosť vytyčiť obmedzenia k výhradnému právu na reprodukciu, ktoré zaručuje čl. 2 v nasledujúcich prípadoch:]

citácie na také účely, ako sú odborný posudok alebo recenzia vzťahujúce sa na dielo alebo inú prácu podobného charakteru, ktorá už bola právne sprístupnená verejnosti, ktorej zdroj je uvádzaný a ktorá sa využíva v súlade s legálnou praxou a v rozsahu požadovanom špecifickým účelom;

Článok 5.2(h) nový

[Členské štáty majú za povinnosť vytýčiť obmedzenia k výhradnému právu na reprodukciu, ktoré zaručuje čl. 2 v nasledujúcich prípadoch:]

využívanie na účely verejnej bezpečnosti alebo na náležitú realizáciu zámerov administratívneho alebo právnického charakteru.

Článok 5.2(i) nový

1. Nový text, ktorý navrhuje EBLIDA

[Členské štáty majú za povinnosť vytýčiť obmedzenia k výhradnému právu na reprodukciu, ktoré zaručuje čl. 2 v nasledujúcich prípadoch:]

kde ďalšie výnimky z práva na reprodukciu, ktoré sú obvykle schválené národnou legislatívou, sú zahrnuté bez porušenia textu v bodoch (a) - (h).

2. Zdôvodnenie

Tento nový text je založený na spoločnom vyhlásení týkajúceho sa čl. 10 Dohody WIPO o copyrighte: „Je pochopiteľné, že opatrenia čl. 10 umožňujú zmluvným stranám úspešné pokračovanie a vhodné rozšírenie obmedzení a výnimiek týkajúcich sa digitálneho prostredia vo svojich národných legislatívach, ktoré sú podľa Bernskej konvencie akceptovateľné. Podobne by sa tieto opatrenia mali chápať ako možnosť pre zmluvné strany navrhnúť nové obmedzenia a výnimky vhodné pre digitálne prostredie. Je tiež zrejmé, že čl. 10 (2) ani neredukuje ani nerozširuje priestor použiteľnosti obmedzení a výnimiek povolených Bernskou konvenciou.“

Formulácia čl. 5.2(i) vychádza z čl. 6.2(d) Smernice o bázach dát.

Článok 5.3. Výnimky z Práva poskytovania informácií verejnosti

1. Pôvodný text navrhutej smernice

[Členské štáty sú oprávnené vytýčiť obmedzenia práv uvedených v čl. 2 a čl. 3 v nasledujúcich prípadoch:]

2. Úprava, ktorú navrhuje EBLIDA

Členské štáty majú za povinnosť vytýčiť obmedzenia k právam uvedených v čl. 3 v nasledujúcich prípadoch:

Zdôvodnenie

Navrhnutá možnosť v čl. 5.3, ktorá spája odporúčanie práva na reprodukciu a práva na sprostredkovanie informácií verejnosti, nie je jednoznačná a mohla by viesť k nejasným interpretáciám. EBLIDA podporuje uvedenie záväzných obmedzení oboch práv v dvoch samostatných článkoch.

Navrhnutá smernica vynecháva všetky výnimky, ktoré sú uvedené v čl. 5.2 a v čl. 5.3 ako možnosť voľby pre členské štáty (časť 24). Z tohto dôvodu by mali byť zosúladené, aby sa zachovala rovnováha v oblasti copyrightu. EBLIDA preto žiada, aby bol schválený záväzný zoznam výnimiek v minimálnom rozsahu.

Článok 5.3(a)

1. Pôvodný text navrhutej smernice

[Členské štáty sú oprávnené vytýčiť obmedzenia k právam uvedeným v čl. 2 a v čl. 3 v nasledujúcich prípadoch:]

použitie len na účely ilustrácie pri výučbe alebo vo vedeckom výskume v prípade, že je zdroj jasne určený a použitie na nekomerčné účely je preukázané;

2. Úprava, ktorú navrhuje EBLIDA

[Členské štáty majú za povinnosť vytýčiť obmedzenia práv, ktoré sú uvedené v čl. 3 v nasledujúcich prípadoch:]

použitie na vzdelávanie, výchovu, výskum a súkromné ciele v prípade, že je zdroj jasne určený a použitie na komerčné účely je preukázané;

Zdôvodnenie

Táto úprava vychádza z prijatého vyhlásenia týkajúceho sa čl. 10 Dohody WIPO o copyrighte:

„Je jasné, že ustanovenia čl. 10 povolujú zmluvným stranám primerane rozšíriť obmedzenia a výnimky v digitálnom prostredí v rámci ich národných legislatív, ktoré by boli akceptovateľné na základe Bernskej konvencie. Podobne by sa tieto ustanovenia mali chápať tak, že umožňujú zmluvným stranám navrhnúť nové výnimky a obmedzenia, ktoré sú primerané v prostredí digitálnej siete. Je tiež zrejmé, že čl. 10 (2) neredukuje ani nerozširuje škálu použiteľnosti obmedzení a výnimiek, ktoré povolila Bernská konvencia.“

Pripomíname, že zdôvodnenie čl. 5.2(d) možno aplikovať aj v tejto časti.

Článok 5.3(b)

1. Pôvodný text navrhutej smernice

[Členské štáty sú oprávnené vytyčiť obmedzenia práv uvedených v čl. 2 a v čl. 3 v nasledujúcich prípadoch:]

na využívanie v prospech zrakovu alebo sluchovo postihnutých osôb, ktoré sa priamo vzťahuje na ich handicap a má nekomerčný charakter a v takom rozsahu, ktorý si vyžaduje špecifická invalidita;

2. Úprava, ktorú navrhuje EBLIDA

[Členské štáty majú na povinnosť vytyčiť obmedzenia práv uvedených v čl. 3 v nasledujúcich prípadoch:]

na využívanie v prospech osôb s fyzickým, psychickým alebo výchovným handicapom, ktoré má nekomerčný charakter;

3. Zdôvodnenie

Ustanovenie sa nevzťahuje na ľudí s inými nespôsobilosťami, ako sú napr. vzdelávacie alebo psychické problémy. Prístup k handicapovaným osobám musí vychádzať z rovnocennej, nediskriminovanej pozície. Výnimky musia zaručiť, že transformácia z jedného programu do druhého (tlačený text Braillovho písma), umožňujúca využitie diela len na jeden účel, je považovaná za plnoprávny akt.

Zvyšná časť navrhnutého čl. 5.3 bude aplikovaná bez zmien.

Článok 5.5 nový

1. Nový text, ktorý navrhuje EBLIDA

Akékoľvek zmluvné ustanovenie, ktoré je v rozpore s čl. 5, bude neplatné.

2. Zdôvodnenie

Aby sa zabezpečilo, že zmluvy alebo licencie nezrušia výnimky týkajúce sa copyrightu, tento článok, ktorý je v zhode s čl. 15 Smernice o bázach dát, musí byť dodatočne zahrnutý do textu.

Článok 6 Záväzky týkajúce sa technologických opatrení

1. Pôvodný text navrhutej smernice

1. Členské štáty majú za povinnosť zabezpečiť adekvátnu právnu ochranu voči akýmkoľvek aktivitám, vrátane výroby alebo distribúcie zariadení, príp. vykonávania

služieb, ktoré majú komerčný cieľ a umožnia alebo uľahčia protiprávne obchádzanie technologických opatrení na ochranu copyrightu alebo práv týkajúcich sa copyrightu, tak ako ich stanovuje zákon alebo osobitné právo uvedené v Kapitole III Smernice Európskeho parlamentu a Rady 96/9/EC.

2. Výraz „technologické opatrenia“, ako sa chápe v tomto článku, znamená akékoľvek zariadenie, produkt alebo komponent začlenený do procesu alebo zariadenia navrhnutého na to, aby ochránil alebo zabránil porušeniu copyrightu alebo práv týkajúcich sa copyrightu, tak ako ich stanovuje zákon alebo osobitné právo uvedené v Kapitole III Smernice Európskeho parlamentu a Rady 96/9/EC. Technologické opatrenia budú považované za „efektívne“ len tam, kde aktivita alebo iný objekt právneho vzťahu je prístupný používateľovi iba prostredníctvom aplikácie bez prístupového kódu alebo procesu vrátane dešifrovania, dekódovania alebo iných transformácií činnosti alebo iného objektu právneho vzťahu s povolením vlastníkov práv;

Úprava, ktorú navrhuje EBLIDA

Členské štáty majú za povinnosť zabezpečiť adekvátnu právnu ochranu a efektívne právne nápravné prostriedky voči nelegálnemu obchádzaniu účinných technologických opatrení, ktoré používajú vlastníci práv.

3. Zdôvodnenie

Táto úprava je takmer identická s čl. 11 Zmluvy WIPO o copyrighte z r. 1996. Bolo by protiprávne vytvoriť zariadenie s jasným úmyslom nedodržiavať zákony. To isté sa vzťahuje na jednotlivcov, ktorí by mali byť potrestaní vtedy, ak úmyselne obchádzajú systémy na ochranu copyrightu s cieľom porušiť zákon. Obchádzanie technických opatrení by malo byť povolené pre aktivity, ktoré schválili vlastníci copyrightu, alebo ich povoľuje zákon.

Pokiaľ ide o systémy na ochranu copyrightu, hľadisko súkromia je veľmi vážnym problémom. Prehliadanie informácií na Internete predstavuje digitálny ekvivalent k čítaniu knihy. Tradičný copyright nechráni pred „konzumáciou“ alebo percepciou informácií. Čítanie knihy v sebe zahŕňa základné práva na súkromie (čl. 8 Európskej konvencie o ľudských právach) a slobodu percepcie (čl. 10 tej istej konvencie), a preto tieto nie sú považované za obmedzujúce zákony. To isté musí platiť pre digitálne prostredie. **Pôsobnosť copyrightu nesmie nadobudnúť také dimenzie, aby bránil využívaniu informácií.**

VI. ZÁVERY

Navrhnutá smernica vo svojej terajšej podobe naruší prístup k informáciám na súkromné použitie, na vzdelávacie a výskumné ciele v oveľa väčšej miere, než sa predpokladá. Knižnice a archívne inštitúcie naliehajú na orgány Európskej únie, aby zabezpečili zmenu

návrhu spôsobom, ktorý prinesie úžitok občanom v informačnej spoločnosti a zabezpečí demokratické hodnoty.

EBLIDA podporuje tieto záujmy spolu s ďalšími organizáciami, ako sú napr. BEUC zastupujúci spotrebiteľov, EACEM združujúci výrobcov v elektronickom priemysle a EDF reprezentujúci handicapovaných občanov, a podporuje ich snahy zahrnúť korektné spôsoby a spotrebiteľské hľadisko do textu navrhutej smernice.

Knihovníci sa nazdávajú, že všetci občania majú právo na prezeranie a listovanie v elektronických materiáloch vo svojich knižniciach a archívnych inštitúciách rovnako slobodne ako na čítanie kníh.

EBLIDA, marec 1998

*** Smernica Európskej Únie o harmonizácii copyrightu v rámci informačnej spoločnosti**

EBLIDA dostala exemplár návrhu textu smernice koncom októbra 1997, keď sa o ňom konzultovalo v rámci Európskej komisie. EBLIDA bola zároveň ubezpečená, že pri pripomienkovaní návrhu smernice sa jej pozmeňovacie návrhy vezmú do úvahy.

ECUP+ a EBLIDA podnietili diskusie o podrobnostiach návrhu smernice s národnými právnymi expertmi. EBLIDA poskytla interview v „Hlase Európy“ a vydala komuniké v tlači, kde informovala o svojom postoji. Svoje stanovisko predstavila aj na konferencii v Kodani, konanej vo februári 1998. Jeho konečná doplnená verzia bola rozposlaná všetkým členom a európskym politickým činiteľom v marci 1998.

EBLIDA sa pripojila k neformálnym skupinám „asociácií užívateľov“, ako napr. BEUC, EDF (Európske fórum zdravotne postihnutých), EBU (Európska únia nevidiacich), ECEAM (Európska asociácia výrobcov spotrebnej elektroniky), aby posilnila svoju snahu o spresnenie návrhu smernice. Doteraz sa konalo päť stretnutí zameraných na koordinovanie aktivít lobbovania a výmeny informácií.

*** TECUP (Testbed implementation of the ECUP framework)**

V rámci Programu telematiky pre knižnice EBLIDA odovzdala dva projekty k poslednej Výzve na predloženie návrhov. Obidva sú úzko späté s najnovšími aktivitami ECUP+. Jedným z nich je projekt výskumu a rozvoja nazvaný TECUP. Európska komisia prijala obidva projekty. V júli 1997 EBLIDA uskutočnila prvé rokovania s Európskou komisiou venované problematike odporúčani odhadcov. V júli 1997 a vo februári 1998 nasledovali stretnutia so všetkými budúcimi partnermi TECUP. Riaditeľka EBLIDA ako koordinátorka projektu zodpovedala za prípravu a prepracovanie podrobného popisu projektu s názvom Technical Annex. Proces ďalšieho rokovania s Európskou komisiou bol niekoľkokrát spomalený z dôvodov, ktoré EBLIDA nemohla ovplyvniť. Predpokladá sa, že realizácia projektu začne v máji 1998.

*** CECUP (Central and Eastern European Copyright User Platform)**

Druhým projektom financovaným Európskou komisiou je CECUP, ktorý predstavuje zrkadlovú akciu ECUP+ v oblasti copyrightu pre strednú a východnú Európu. EBLIDA prerokovala odporúčania odhadcov s Európskou komisiou v júli 1997. Riaditeľka EBLIDA ako koordinátorka projektu prepracovala Technical Annex a odovzdala ho komisii koncom októbra 1997. Začiatok realizácie projektu sa opätovne oneskoril kvôli vnútorným problémom Európskej komisie, týkajúcich sa zodpovednosti za finančné prostriedky. Predpokladaný termín začatia je máj 1998.

*** Európska platforma používateľov copyrightu (ECUP+)**

Zmluva medzi ECUP+ a Európskou komisiou vstúpila do platnosti 15. januára 1996 a potrvá až do januára 1999, t. j. 3 roky. Počas r. 1997 riaditeľka projektu ECUP+ realizovala 15 workshopov vo všetkých členských štátoch EÚ a v Nórsku. V septembri 1997 sa vedenie ECUP+ stretlo s 15 európskymi asociáciami a organizáciami s cieľom preskúmať možnú spoluprácu v oblasti copyrightu. Spoluorganizátorom porady, ktorá viedla k ďalšej kooperácii s niektorými asociáciami, bola aj EBLIDA. Vedenie bolo zreorganizované a v súčasnosti má zástupcu z každej muzeálnej a archívnej inštitúcie, ako aj pozorovateľov z tých štátov, ktoré tu predtým nemali svojho predstaviteľa. Vedenie sa opätovne stretlo v decembri 1997 a krátko po porade publikovalo svoje prvé legislatívne odporúčania s názvom „Smerom k harmonickej informačnej spoločnosti“. Vo februári 1998 sa uskutočnilo rokovanie venované novej Smernici o copyrighte a prehláseniu EBLIDA. Riaditeľka EBLIDA sa zúčastnila všetkých stretnutí ako pozorovateľka.

Okrem 15 workshopov ECUP+, riaditeľka projektu ECUP+ prezentovala aktivity týkajúce sa ECUP+ a copyrightu na zasadnutí seversko-baltických knižníc v máji 1997 v Birstonas (Litva), na podujatí Bibliotheca v máji 1997 v Dortmunde, na predkonferenčnom stretnutí LIBER-u v júli 1997 v Berne, na konferencii IAML v septembri 1997 v Ženeve, na konferencii NORDINFO v októbri 1997 v Štokholme a na Európskom workshope o copyrighte v novembri 1997 v Kolíne. Okrem toho pripravila workshop o copyrighte v rámci ICHIM 97 v septembri 1997 v Paríži a predniesla prednášku na výročnej konferencii IFFRO v októbri 1997 v Aténach na tému „Efektívne medzinárodné úlohy RRO pri doručovaní digitálnych dokumentov“. Predstavila tiež Smernicu EÚ o bázach dát na workshope EBLIDA venovanom Smernici EÚ o bázach dát, ktorá sa konala v novembri 1997 v Londýne. Prednášala aj na konferencii a workshope EBLIDA o copyrighte vo februári 1998 v Kodani.

Riaditeľka EBLIDA predniesla príspevok o copyrighte a aktivitách ECUP+ počas konferencie IFLA v septembri 1997 v Kodani, na workshope Britskej rady a Európskej komisie počas knižného veľtrhu vo Frankfurtu v októbri 1997, na seminári o copyrighte určenom pre parlamentných knihovníkov z rôznych európskych krajín v decembri 1997 v Bruseli a na konferencii Európskej komisie o telematike na tému „Copyright a licencie - cesta vpred“, ktorá sa uskutočnila vo februári 1998 v Barcelone.

V decembri sa zástupcovia ECUP+, EBLIDA a vydavateľstiev stretli po vyše ročnej prestávke, aby pokračovali v rokovaní o problematike, ktorou sa zaoberali na poslednej porade v septembri 1996. Odvtedy sa realizovali ďalšie dve porady, a to vo februári a marci 1998, na ktorých bol prerokovaný návrh spoločného vyhlásenia EBLIDA/ECUP/STM.

Počas prvého a druhého roka rokovania ECUP+ sa kládol dôraz na „pracovné balíky“ nazvané „Postavenie knižnice pri poskytovaní elektronických služieb“ a „Posilňovanie uvedomenia“. V treťom a štvrtom roku to budú témy „Zaostrené na otázky copyrightu“ a „Legislatívne odporúčania“. Očakáva sa, že dopyt po službách, ktoré sú v centre záujmu, bude ďalej vzrastať v dôsledku vydania návrhu Smernice o copyrighte, ktoré realizoval DG XV v decembri 1997.

*** *Zelená kniha o úlohe knižníc v informačnej spoločnosti***

Európska komisia DG XIII/E-4 pripravuje Zelenú knihu o úlohe knižníc v informačnej spoločnosti. Na diskusie o prvom návrhu Zelenej knihy v decembri 1997 bola pozvaná aj riaditeľka EBLIDA ako neoficiálny expert na túto problematiku. Počas rozhovorov sa ukázalo, že prezentácia Zelenej knihy sa oneskorí vzhľadom na množstvo problémov, ktoré treba v tejto sfére riešiť.

*** *EBLIDA na World Wide Web***

Od marca 1997 má EBLIDA svoju domovskú stránku na Internete. Informácie sú pravidelne aktualizované.

*** *Prezentácia EBLIDA***

EBLIDA uverejnila v apríli 1997 informácie o svojej organizácii, aktivitách a ďalšom rozvoji medzi európskymi inštitúciami na konferencii s názvom „Verejnú knižnice v informačnej spoločnosti“ v apríli 1997 v Bad Munstereifel, v máji na podujatí Bibliotheca v Dortmunde a dvakrát v septembri počas konferencie IFLA v Kodani. Sekretariát zaslal na požiadanie 500 informačných balíkov.

*** *Prednášky a články***

Riaditeľka EBLIDA napísala článok s názvom „Bibliotheken als Universaldienstleister der Wissensgesellschaft“ pre knihu „Internet a politika“, vydanú v Bollmann Verlag (Nemecko). Taktiež mala prednášku „Ako pracuje Európska únia“ na konferencii vo februári 1997 v Kodani a „Knižnice v Európe 2000“ na konferencii „Nový ekonomický prístup v knižnej oblasti“ vo februári v Bad Honnefe.

* CEEC: Účasť Poľska a Slovenskej republiky vo vzdelávacích programoch EÚ schválená

Európsky parlament a Rada ministrov schválili vo februári 1998 návrh na účasť Poľska a Slovenskej republiky v európskych programoch pre oblasť vzdelávania (Socrates), odborného výcviku (Leonardo da Vinci) a pre mládež (Mládež pre Európu). 27. februára 1998 sa Poľsko a Slovenská republika dohodli na termínoch a podmienkach svojej účasti v 3 európskych programoch. Bližšie informácie sú uverejnené v periodiku Official Journal, L 76, 13. 3. 1998.

AKCIE

* Informácie a knižnice: "Taktika a stratégia"

Wurtzburg, 28. jún - 3. júl 1998

Kontakt: Ms Elizabeth Simon, Bibliothekarische Auslandsstelle, DBI, Haus 2, Luisenstrasse 57, D-10117, Berlin, Germany

tel: +49 30 231 19-473/474

fax: +49 30 231 19-480/410

e-mail: simon@dbi-berlin.de

* Konferencia o copyrighte organizovaná DG XV

Viedeň, 12.-14. júl 1998

Európska komisia, DG XV, organizuje konferenciu o copyrighte v dňoch 12. - 14. júla 1998 vo Viedni. Podujatie sa nebude týkať smernice o copyrighte, ale ďalších problémových okruhov súvisiacich so Zelenou knihou o copyrighte.

* Medzinárodná letná škola o digitálnej knižnici 1998

Tilburg, 2. - 14. august 1998

Bližšie informácie: TICER B.V., PO Box 4191, NL-5004 JD Tilburg, The Netherlands;

tel: +31 13 466 8310,

fax: +31 13 466 8383,

e-mail: ticer@kub.nl; <http://cwis.kub.nl/ticer/summer98/index.htm>

* 64. všeobecná konferencia IFLA: Na križovatke informácií a kultúry

Amsterdam, 16. - 21. august 1998

Bližšie informácie: IFLA'98, Congrex Holland bv, PO Box 302, NL-1000 AH Amsterdam, The Netherlands;

tel: +31 20 504 0206,

fax: +31 20 504 0225,

e-mail: ifla@congrex.nl;

<http://ifla.inist.fr/IV/ifla64/64ct&st.htm>

Výber a preklad: Mgr. Elena Pristašová, Mgr. Daniela Dranačková, Mgr. Mária Orolinová

